

Janusz Panasiewicz
Zamojskie Towarzystwo „Renesans”
<https://orcid.org/0000-0002-3937-6457>

Projekty zmian statutu Towarzystwa Rolniczego Hrubieszowskiego w XX wieku

Draft Amendments to the Statute of the Hrubieszów Agricultural Society in the 20th century

Summary

The article presents Polish and Russian drafts of the statutes of the Hrubieszów Agricultural Society, discovered during the author's archival research. These documents reveal several aspects of the organization of the Russian state, whose legislation was different from that propagated by Fr Stanisław Staszic at the very beginning of the 19th century (the decline of feudalism and the beginnings of the capitalist system). Although the Russian project did not affect the activities of the society, it testifies to an organisation that was clearly being used for imperial aims. The Polish projects aimed to adapt Staszic's organisational model to the requirements of twentieth-century legislative development but were eventually abandoned in 1936 due to the private nature of the organisation.

Keywords: Hrubieszów; project; Agricultural Society; Act; мотивы; проект; Устава; Грубешовское Земледельческое Общество.

Streszczenie

Artykuł przedstawia odkryte w trakcie kwerend archiwalnych polskie i rosyjskie projekty statutów Towarzystwa Rolniczego Hrubieszowskiego. Ukazały one obszary funkcjonowania państwa rosyjskiego, które przybrały odmienny kierunek rozwoju prawodawstwa od zakładanych przez ks. Stanisława Staszica na samym początku XIX wieku (upadek feudalizmu i początki ustroju kapitalistycznego).

Rosyjski projekt nie wpłynął na działalność Towarzystwa, jednak ukazał obszary, w których organizacja była bezceremonialnie wykorzystywana do planów imperialnych.

Polskie projekty zmierzały do dostosowania modelu organizacyjnego S. Staszica do wymogów rozwoju prawodawstwa XX wieku, jednak ostatecznie zostały zaniechane w 1936 roku wobec uświadomienia sobie prywatnego charakteru tej organizacji.

Słowa kluczowe: Hrubieszów; projekt; Towarzystwo Rolnicze; Ustawa; мотивы; проект; Устава; Грубешовское Земледельческое Общество.

Ksiądz Stanisław Staszic, pozyskując przychylność cara Rosji i króla polskiego Aleksandra I Romanowa oraz zatwierdzenie Ustawy Towarzystwa Rolniczego Hrubieszowskiego, zapewnił mu do 1887 roku bezwzględną nienaruszalność swojej koncepcji. Uzyskał w ten sposób niezmienność wypracowanych zasad funkcjonowania tej wspólnoty wiejsko-miejskiej. W osobistym liściku podyktowanym i podpisanym 13/25 czerwca 1822 roku car napisał:

Monsieur le Eansciller d Etat Staszic, en auerdant par un decret de xe jowe mon enteére aprobaton a' l'etabilissment d' une saúête' de se-wurs matuel, ón faveur de laquelle Vons aver renance' ála proprietê du domain de Hrubieszów, ja' êprouve' une satisfaction réelle dont je me plais a' Vous danner l'afsurance. Vons trouverex la plus bille re'compense des vues philantrpiques qui Vons ant dicte' unaussinoble abandore d'une partie conconsiderable de Vadre fortune dans laconvictione d'avoir cortribue' aux progres de la Cajwilisalion et du bien' être dune classe d'habitans aussi digne d'interêt.

Recever Monsieur le Canvullier d'Etat Staszic l' expression de ma bienveillance et de mon estime.

St' Petersburg le 13/25. Join 1822. /signe/ Alexandre¹.

Rozwój prawodawstwa w Rosji XIX i początku XX wieku, obowiązujący w Królestwie Polskim, ukazywał wciąż nowe rysy na spójności koncepcji założyciela z rzeczywistym rozwojem stosunków prawnych i ekonomicznych ówczesnego państwa polskiego. Stan taki przetrwał aż do czasu likwidacji Towarzystwa Rolniczego Hrubieszowskiego (dalej: TRH) w 1951 roku. Niezwykły szacunek dla tej osobliwej i niezrozumiałej dla przeciętnego Wielkorusa woli swojego cara Rosjanie w druku i w piśmie odręcznym dokumentowali zapisywaniem dużymi literami jego decyzje: ВЫСОЧАЙШЕЕ УТВЕРЖДЕНИЕ. Trwało to w zasadzie do czasu ewakuacji rosyjskiej z ziem polskich w 1915 roku.

Raz tylko, gdy prezes TRH w sposób jawny począł nie tylko kwestionować, lecz także wspierać opór unitów, zwłaszcza ze wsi Szpikołosy, przed przejściem na prawosławie, gubernator lubelski decyzją z 10 października 1886 roku bezceremonialnie i bezprawnie odwołał go z funkcji prezesa, a jego spadkobierców, powołując się na art. 91 ustawy, pozbawił prawa do dziedziczenia tej posady. Niebawem aktualny car dokonał jedynie kosmetycznej korekty ustawy Towarzystwa, zastrzegając w niej stanowisko prezesa wyłącznie dla prawosławnych Rosjan.

Już w 1858 roku prezes Edmund Grotthus miał świadomość coraz większego odstawiania przepisów statutu od rzeczywistości, co widoczne jest w jego tłumaczeniu się przed oskarżeniami o beczynność kierowanymi wobec niego ze strony administracji gubernialnej². Jednak ustawa nie dawała nikomu podstaw prawnych do występowania o zmianę decyzji założyciela, posiadającej dodatkowo carską akceptację. Rosjanie potrzebowali 20 lat, by pojąć komplikację prawną wynikającą z takiego

1 *Panie Radco Stanu Staszic. Wyrokiem moim na dniu dzisiejszym zatwierdzając stanowczo Towarzystwo wspólne ratowania się, dla którego zrzekłeś się własności Państwa Hrubieszów; uczulem prawdziwe zadowolenie, o którym najszczerzej Cię zapewniam. Za widoki zaś Twe filantropiczne, z pojęcia, których wyrzekłeś się tak szlachetnie, znacznego majątku, w przekonaniu, że wpłyniesz na postęp ukształcenia i dobra klasy ludu, tyle zajęcia się godnego, znajdziesz w swej duszy dostateczne wynagrodzenie. Przyjmij Panie Radco Stanu Staszic wyznanie mojej życzliwości i szacunku. Ste Petersburg 13/25 czerwca 1822 roku. /podpisano/ Alexander I. Pisownia Kopii aktu urzędowego z daty 7 lutego 1822 roku, Jakuba Bocheńskiego, rejenta pow. hrubieszowskiego w woj. lubelskim z 8 października 1834 roku, w ówczesnym tłumaczeniu.*

2 Archiwum Państwowe w Lublinie, zespół: Towarzystwo Rolnicze Hrubieszowskie Fundacji Staszica (1778-1945) (dalej: APL, TRH), sygn. 13: Księgi uchwał Rady Gospodarczej Towarzystwa vol. IV 1848-1860, Memoriał od RG TRH [sporządzony ręką prezesa], s. 391-400.

stanu rzeczy i dokonać kompleksowej zmiany statutu. Uczynili to dopiero w 1908 roku³, jednak wybuch I wojny światowej przekreślił te zamierzenia.

W odrodzonej Rzeczypospolitej Polskiej konieczność dostosowania statutu do nowej rzeczywistości pierwszy dostrzegł prof. Franciszek Bujak z Ministerstwa Rolnictwa i Dóbr Państwowych. Toczył dyskusje z synami ostatniego dziedzicznego prezesa – pomieszczone w sygnaturze 5612: *Fundacje. Sprawy poszczególne 1919-1920*⁴ (jednak niestaranny zapis tych rozmów umożliwia tylko fragmentaryczne ich odczytanie). Profesor z ramienia ministerstwa wizytował TRH już w 1918 roku⁵. Jego zamysłu zmiany statutu nie udało się zrealizować⁶, z tego względu, że instytucja była darowizną i miała charakter własności prywatnej. Kolejni zarządcy państwowi, powoływani w okresie dwudziestolecia międzywojennego, próbowali mniej lub bardziej skutecznie realizować tę koncepcję⁷, jednak ostatecznie minister rolnictwa w 1936 roku uznał takie postępowanie za bezprawne i wstrzymał wszelkie prace. W okresie okupacji administracja cywilna Generalnego Gubernatorstwa nosiła się z podobnym zamiarem, ale poza sformułowanym dla niej przez (zachowanego na stanowisku zarządcy państwowego) inż. Stanisława Czekanowskiego projektem, żadnych działań nie zdążyła podjąć. Gdy „wreszcie” prezydent Polski Bolesław Bierut zniósł dekretem w 1951 roku Towarzystwo Rolnicze Hrubieszowskie Fundacji Staszica, ustała jego działalność, a majątek przejęła do skarbu państwa Polska Rzeczypospolita Ludowa.

Statut Towarzystwa Rolniczego, zwany Ustawą, doczekał się w XX wieku licznych opracowań, mniej uwagi poświęcono badaniu ich drogi rozwojowej:

- [1924], Ustawa Rolniczego Towarzystwa Hrubieszowskiego. Wyciąg z dokumentu pod lit. W przy księdze hipotecznej dóbr Hrubieszów zachowanego, zawierający tekst Ustawy T-wa Rolniczego Hrubie-

3 APL, zespół 141: Urząd Gub. Lub. do Sp. Włość. [1864-] 1871-1918, seria 12: Plany gruntów serwitutowych XIX-XX w., sygn. 575: Projekt Ustawa Grubešovskago Zemledel'českago Obšestva (Projekt statutu Towarzystwa Rolniczego Hrubieszowskiego).

4 Archiwum Akt Nowych, zespół: Ministerstwo Rolnictwa i Reform Rolnych 1919-1939. Departament Urządzeń Rolnych, Wydział Majątków Państwowych.

5 F. Bujak, *Towarzystwo Hrubieszowskie Staszica*, Zamość 1921, s. 23.

6 S. Czekanowski, *Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, sygn. 13258/II – Stanisław Czekanowski, Roczniki długiego żywota mego, t. 5: Jako egzekutor Hrubieszowskiego Testamentu Stanisława Staszica 1933-1944* [1951], s. 24 (rękopis).

7 APL, TRH, sygn. 1219: [Projekty zmian statutu Tow. Roln. Hrubiesz.] [1940?] (mikrofilm 112874).

- szowskiego, [Rada Gospodarcza Towarzystwa Rolniczego Hrubieszowskiego] Lublin [1924].
- 1967, *Ustawa Towarzystwa Rolniczego Hrubieszowskiego* (wybrane artykuły) (wg „Roczników Gospodarstwa Krajowego”, 2 (1947), s. 252; 3 (1984), s. 1), w: *Hrubieszowskie Towarzystwo Rolnicze – dzieło Stanisława Staszica, Sesja naukowa w 150 rocznicę założenia (1816-1966)*, w czerwcu 1966 w Hrubieszowie, Warszawa, V. Dodatek, s. 175-187 [treść ustawy została zaczerpnięta z pracy Stefana Kieniewicza, *Przemiany społeczne i gospodarcze w Królestwie Polskim (1815-1830)*, Warszawa 1951, s. 225-238].
 - Duda J., *Statut Towarzystwa Rolniczego Hrubieszowskiego*, „Palestra”, 24 (1980).
 - Panasiewicz J., *Próba zestawienia zmian ustawy Towarzystwa Rolniczego Hrubieszowskiego do 1946 r.*, „Zeszyty Staszicowskie”, 2004, z. 4, s. 107-151.
 - Panasiewicz J., *Uwagi o początkach Towarzystwa Rolniczego Hrubieszowskiego*, „Zeszyty Staszicowskie”, 2006, z. 5, s. 61-87, Aneks 1: *Uwagi nad zamierzoną instytucją ratowania się między gminami włości hrubieszowskiej*, s. 78-83.
 - Panasiewicz J., *Statut nadany przez ks. Staszica Towarzystwu Rolniczemu w 1817 r.*, „Zeszyty Staszicowskie”, 2008, z. 6, s. 169-232, Aneks 1: *Kontrakt Towarzystwa Rolniczego wspólnego ratowania się w nieszczęściach między osadą miasta Hrubieszowa z przedmieściami onego, tudzież osadą włościan rolniczych gminę hrubieszowską składającymi*, s. 195-225.
 - Panasiewicz J., *Uwagi Bandtkiego do statutu ks. Stanisława Staszica*, „Zeszyty Staszicowskie”, 2018, z. 11, s. 189-198.
 - Staszic S., *Ustawa Rolniczego Towarzystwa Hrubieszowskiego, Kopia aktu urzędowego z daty 7 lutego 1822 roku*, [sporządził] Jakób Bocheński rejent powiatu hrubieszowskiego, Hrubieszów, dnia 8 paźdz[iernika] 1834, oprac. J. Panasiewicz, Zamość 2001.
 - Staszic S., *Ustawa Towarzystwa Rolniczego Hrubieszowskiego 1822*, Piła 2008.

Najpełniej statuty i projekty z dekady 1811-1822 zostały omówione w publikacji autora z 2015 roku⁸.

8 J. Panasiewicz, *Człowiek i dzieło. Stanisław Staszic i Towarzystwo Rolnicze Hrubieszowskie*, Kraków 2015.

Podjęmowane próby zmian pierwotnych zapisów ustawy TRH pozwalają na analizę trafności przewidywań i mylnych przypuszczeń ks. S. Staszica formułowanych u schyłku życia, co do rzeczywistego rozwoju gospodarczego i prawodawstwa na terenie Królestwa. Zaowocowało to zarówno właściwymi, jak i chybnymi prognozami egzystencji stworzonej przez niego wiejsko-miejskiej zbiorowości w przełomu XIX i XX wieku.

Postęp w skanowaniu zasobów archiwalnych TRH wobec ogromu posiadającej wyższy priorytet dokumentacji papierowej przebiega mozolnie, dlatego w niniejszym artykule zestawiono informacje o podejmowanych próbach zmian statutu TRH. W formie aneksów przedstawiono rosyjską koncepcję wicegubernatora lubelskiego z 1908 roku wraz z uzasadnieniem motywów takiego działania oraz dwie ostatnie polskie wersje powstałe po odzyskaniu niepodległości (skorygowany przez Czekanowskiego projekt prof. F. Bujaka z 1936 roku oraz jego własna wizja takiej modernizacji dla niemieckiej administracji okupacyjnej).

Najważniejszą częścią dokumentu rosyjskiego jest uzasadnienie wniosku do Ministra Spraw Wewnętrznych Rosji: „Постатейные мотивы къ проекту «Устава Грубешовскаго Земледѣльческаго Общества»”, podpisane przez przewodniczącego komisji opracowującej projekty zmian wicegubernatora lubelskiego M. Semeckiego⁹.

Projekt powstał na krótko przed upadkiem imperium Romanowów i końcem jego obecności w Polsce. Nie odegrał też żadnej roli w funkcjonowaniu TRH (pozostawiono go bez tłumaczenia, mając na względzie stały postęp w funkcjonowaniu translatorów cyfrowych, który uprości to w przyszłości). Znajomość tekstu może być przydatna w badaniach porównawczych ze statutem wprowadzonym 3 listopada 1887 roku przez cara Aleksandra III¹⁰.

9 W skład komisji weszli hrubieszowski komisarz Komisji do spraw włościańskich oraz starszy rewizor Warszawskiej Izby Skarbowej. Nazwiska członków komisji mogą nie być dokładnie odczytane, gdyż bazują tylko na ich dwóch podpisach.

10 Możliwe też będzie badanie wpływu na zachowanie administracji rosyjskiej wobec środowiska wiejskiego pod wpływem subtelnych uwag ich monarchów. Mikołaj I powiedział w rozmowie z królem pruskim Wilhelmem IV: *Znam tylko dwa typy Polaków: tych, którzy się zbuntowali przeciwko mnie, i tych, którzy pozostali mi wierni – jednych nienawidzę, drugimi gardzę*. Nieco łagodniej zachował się Aleksander II w trakcie wizyty w Warszawie w 1856 roku, zwracając się do witających go delegacji: *„Żadnych marzeń, panowie, żadnych marzeń”*. Równie interesującym zagadnieniem może być poszukiwanie wpływu na kształt tego projektu rozpoczętych działań zmierzających do włączenia Chełmszczyzny do Rosji, co nastąpiło w 1914 roku.

Motywy zawierają wiele informacji o ówczesnej sytuacji gospodarczej i społecznej regionu oraz stanie prawodawstwa w imperium:

- podają daty pomiarów gruntów wiejskich;
- zawierają informację o zakazie rozdrabniania gruntów drobnych rolników z 1891 roku;
- powtarzają zarzuty z „Obzoru”, że stowarzyszeni wciąż nie wykonują obowiązku niesienia pomocy pogorzelncom i ofiarom gradobii;
- gospodarkę leśną TRH określono jako postępową, jak na owe czasy Rosja była w tej dziedzinie zacofana w porównaniu z Austrią;
- prezes Rosjanin dzielił drewno dopiero po uzyskaniu uchwały Rady Gospodarczej TRH w tej sprawie (niby nic nowego, ale wcześniej prezes miał więcej swobody w podejmowaniu takiej decyzji);
- dopiero w 1908 roku dotarł do świadomości Rosjan malejący zasób drewna w TRH, chociaż przed 20 laty usunęli prezesa z posady m.in. za zakup lasu w Teratynie;
- Rosjanie nie mieli wiedzy o ówczesnym braku skutecznej izolacji poziomej budynków murowanych, co prowadziło do ich zawilgocenia, rozwoju pleśni i wysokich kosztów opalania (zwłaszcza w lecie), co zniechęcało rolników do murowania domów – oceniali to tylko z punktu wysokich kosztów;
- Rosjanie nie znali języka polskiego, by dotrzeć do informacji, że bezterminowych dzierżawców karczem i młynów nigdy w TRH nie było;
- zamiar wprowadzenia 6-letniej kadencji prezesa Towarzystwa motywowano potrzebą zmuszenia go do wykazania się sukcesami przed gubernatorem;
- prezesi już wówczas nie gospodarowali samodzielnie na gruntach funkcyjnych, tylko je dzierżawili;
- niezajomość języka polskiego uniemożliwiała czytanie pierwszych dokumentów TRH (w tym protokołów), stąd też Rosjanie nie mieli wiedzy o wielkości pierwszych przydziałów gruntów;
- ulokowanie kapitałów pieniężnych TRH w rządowych papierach wartościowych i instytucjach imperium stało w sprzeczności z zasadniczą intencją S. Staszica, by krążyły one stale w obiegu i podnosiły rozwój organizacji i regionu – to rozwiązanie postawiło TRH, po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, na skraju bankructwa;
- Rosjanie nie mieli wiedzy o udzielaniu przez TRH krótkoterminowych pożyczek (forszusów), które stosował już sam S. Staszic;

- ujawniono aktualny stan 20-letniego kredytowego zadłużenia stowarzyszonych – 60 000 rubli;
- ujawniono wysokość kapitału obrotowego w 1908 roku – 120 000 rubli;
- sprecyzowano uwagi o funkcjonowaniu statutu S. Staszica w zmieniających się realiach prawnych i ekonomicznych, wskazując których rozwiązań S. Staszic nie mógł przewidzieć;
- zamierzano wprowadzić możliwość poręczania kredytów stowarzyszonym dla osób spoza TRH (w sytuacji pełnej już wówczas własności ziemi nie wiązało się to z żadnym zagrożeniem);
- podano ówczesne uposażenie w ziemię szkół na terenie TRH;
- poinformowano o funkcjonującej w siedzibie TRH w Dziekanowie bibliotece z czytelnią, teatrze ludowym w Hrubieszowie i cerkiewnej prawosławnej szkole w Putnowicach Górnych;
- podano wysokość i zasady opłat dla kształcących się dzieci;
- ujawniono fakt kilkuletniej klęski nieurodzaju w europejskiej i azjatyckiej części imperium – czyżby jakieś fatum ciążyło nad rolnictwem polskim w całym XIX wieku?
- Rosjanie nie rozumieli znaczenia wpływu dochodu propinacyjnego i młynowego na wysokość kredytu budowlanego dla miasta, a także darowizny części kosztów murowania domów;
- całkowicie zrezygnowano ze wspierania budownictwa murowanego. Wskazywanie, że Żydzi wzniesli najwięcej budynków, odwracało uwagę od politycznej decyzji o zasięgu żydowskiego osadnictwa w Rosji i ich znaczenia dla rozwoju rzemiosła, a zwłaszcza handlu w Hrubieszowie. Krok ten mógł zostać podyktowany przejęciem przez państwo monopolu propinacyjnego. Pełna własność ziemi pozbawiła TRH wpływu na rozwój konkurencyjnego młynarstwa w okolicy i jego politykę cenową;
- podano spis ludności stowarzyszonej z 1 listopada 1906 roku z wyszczególnieniem prawosławnych $6141/4331 = 70,5\%$ ogółu, a w Brodzicy 97,6%. Zestawienie dowodzi bolesnych ran poniesionych przez prawosławie w wyniku bezbłędного wykorzystania szansy stworzonej przez ukaz tolerancyjny Mikołaja II z 1905 roku dla ludności unickiej Chełmszczyzny przez lubelskiego biskupa Franciszka Jaczewskiego – liczbowo konwersja ta nie była znacząca;
- ujawniono lęk przed „opolaczeniem”, który popchnął do sprzeniewierzenia się zasadniczej idei S. Staszica: „jakiegokolwiek oni są wyznania, czyli religii” (art. 35), na którego tylko pozornie się powoły-

wali. Ujawnili tym swój szowinizm w opisie możliwych i konkretnie zastosowanych w projekcie (w sporach między religiami) machinacji wyborczych i unicestwienia polskiego dążenia do „opólczenia” TRH. W tym przypadku chodziło im tylko o zachowanie wpływów prawosławnej ludności na decyzje Rady Gospodarczej;

- uważano prawosławie za swoją rację stanu mającą ograniczyć rozwój katolicyzmu;
- niepokój budziła niechęć Rosjan do obejmowania trudniejszej pracy wobec możliwości lekkiego i wygodnego życia za lepsze wynagrodzenie na państwowej posiadzie, gdzie zapewne ochoczo pozwalali się korumpować.

Niebawem, po opracowaniu tego projektu, administracja rosyjska TRH wystawiła ks. S. Staszicowi w Kolonii Staszic płytę pamiątkową.

Najobszerniejszy zbiór dokumentów (liczący 541 stron) związanych z koncepcjami modernizacji ustawy TRH został ujawniony w 1991 roku w sygnaturze 1219¹¹.

11 APL, TRH, sygn. 1219: [Projekty zmian statutu Tow. Roln. Hrubiesz.] [1940?] (mikrofilm 112874). Odnalazło go Stowarzyszenie Miłośników Towarzystwa Rolniczego Hrubieszowskiego Fundacji Staszica w Jarosławcu k. Uchań wsparte finansowo przez Stowarzyszenie PAX. Zawiera [s. od – do]: 1-25: projekt prof. Bujaka; 26-33: wystąpienie prof. Henryka Wiercińskiego z 8 listopada 1929 roku do ministra rolnictwa; 41: szkic projektu statutu; 43: zasady zmiany; 45-64: szkic statutu; 65: list prof. Bujaka do prezesa TRH z 30 marca 1934 roku; 67-81: notatkę z posiedzenia z 13 grudnia 1920 roku (Bujak i inni); 83-85 – protokół z posiedzenia z 7 grudnia 1920 r. (z udziałem Bujaka); 87-91 – dekret Naczelnika Państwa J. Piłsudskiego o zatwierdzaniu darowizn; 93-99 – odpowiedź do Urzędu Wojewódzkiego w Lublinie z 20 stycznia 193? r. (Czekanowski tłumaczy się z donosów na swoją działalność); 101-104 – uwagi do Ustawy; 105-146 – projekt statutu (21 kart); 147-163 – TRH do ministra z 3 sierpnia 1935 roku – opis prac i proponowanych zmian; 165-174 tłumaczenie na język niemiecki, art. 3, 4 i 5 z ręcznymi poprawkami; 175-179 – odrębne uwagi; 181-182 – Statut Związku Strzyżyczan; 183-188 – rękopis projektu zmiany statutu; 189-198 – projekt statutu z 1936 r.; 199-369 – tłumaczenie na j. niemiecki aktu darowizny; 363-459 – tłumaczenie na j. niemiecki projektu prof. Bujaka; 461-505 – tłumaczenie na j. niemiecki dokumentów z lat 1936-1941; 507-525 – niemiecka korekta statutu; 527-533 – Abschrift, marzec 1941 r.; 535-541 – rękopiśmienny odpis projektu statutu Czekanowskiego: „Genezę tego ostatecznego statutu obszernie omawiam na stronach 24-27 II-ej części złożonego w Archiwum mego pamiętnika *Moje prezesostwo w Fundacji Hrubieszowskiej Staszica*”.

Анекс I ПРОЕКТЪ¹²

Устава Грубешовскаго Земледѣльческаго Общества

Глава I. Составъ, цѣль, права и имущество Общества.

Ст. 1. Грубешовское Земледѣльческое Общество состоитъ изъ селеній Дьяконовъ, Шпиколосы, Бѣлоскуры, Богородица, Побережаны, Черничинъ, Ярославецъ, Бусенецъ, Отлетаево, Горныя Путновицы и частей города Грубешова, называемыхъ Войтовство и Подзамче (малые участки земли на краю города).

Ст. 2. Членами Общества считаются тѣ изъ жителей означенныхъ выше поселеній, которые владѣютъ на правахъ личной собственности землями, внесенными въ ликвидаціонная табели на таковыя поселенія, а равно вообще входившими въ составъ б[ывшаго] имѣнія Сташица, или же приобрѣтенными на средства Грубешовскаго Земледѣльческаго Общества до введенія въ дѣйствіе сего устава, имѣютъ на этихъ земляхъ собственные дома и ведутъ на нихъ самостоятельное хозяйство.

Ст. 3. Поэтому всякій, приобрѣвшій на правахъ собственности часть означенныхъ выше земель, поставившій на нихъ домъ

12 APL, zespół 141: Urząd Gub. Lub. do Sp. Włość. [1864-] 1871-1918, seria 12: Plany gruntów serwitutowych XIX-XX w., sygn. 575: Projekt Ustawa Grubešovskago Zemledel'českago Obšestva (Projekt statutu Towarzystwa Rolniczego Hrubieszowskiego). Oprawiony w płótno maszynopis liczy 38 kart (76 s.) papieru maszynowego bez paginacji. Projekt Ustawy zapisano na lewych połowach 16 kart (33 s.), z wyjątkiem s. 2, gdzie tekst art. 3 uzupełniony został *Primieczaniem* na jej prawej połowie (zaznaczono to małym wcięciem akapitowym). Projekt zatwierdzono podpisami na dole ostatniej strony. W następnej kolejności umieszczono „Постатеіные мотивы”, zapisane na pełnych stronach kart 17-35 (s. 38, 35-71), z wielkimi uzupełnieniami rękopiśmiennymi czarnym atramentem w pozostawionych dla nich wolnych miejscach w tekście i jednym nadpisany. Projekt i motywy podpisali członkowie komitetu (rękopiśmienne uzupełnienia zasygnalizowano kursywą). Nie ustalono, czy projekt był popularyzowany. Pewną poszlaką, że cokolwiek z tego wyciekło do publicznej wiadomości, może być informacja z początku 1912 roku. Otóż czasopismo „Gospodarz. Poradnik Rolniczo-Ogrodniczy” nr 11 z 11 kwietnia 1912 r. (dział *Wiadomości bieżące*, s. 129) przypomniało o hrubieszowskim zapisie ks. Staszica oraz hr. Brzostowskiego w Sztabinie, w Suwalskiem, którymi zarządza teraz rząd, nie zdając z nich żadnych rachunków. Poinformowało też, że poseł Władysław Grabski zażądał przedstawienia Rosyjskiej Dumie sprawozdań z tych zapisów, a komisja budżetowa orzekła nawet, że konieczne są nowe przepisy, aby te fundusze odpowiadały swym właściwym zadaniom.

и заведшій въ немъ самостоятельное хозяйство, тѣмъ самымъ приобрѣтаетъ званіе члена Общества и сопряженныя съ нимъ права.

Примѣаніе: приобрѣтеніе лицомъ не входящимъ въ составъ членовъ Общества и ихъ смействъ земель, дающихъ право владѣльцу ихъ быть членами Общества, можетъ состояться не иначе, какъ по согласію на то собранія уполномоченныхъ, причемъ дробленіе принадлежащихъ членамъ Общества земель на части меньше 6 морговъ запрещается.

Ст. 4. Однако изъ указанныхъ въ двухъ предыдущихъ статьяхъ лицъ не могутъ пользоваться правами членовъ Общества [:]

- a/ подвергшіяся по суду за преступленія наказаніямъ, сопряженнымъ съ лишеніемъ правъ,
- б/ соединившія во владѣніи своемъ и членовъ своей семьи, ведущихъ общее съ нимъ хозяйство, болѣе 100 морговъ земли, считая въ томъ числѣ какъ входящую въ составъ земель, дающихъ право своимъ владѣльцамъ быть членами Общества, такъ и приобрѣтенную на сторонѣ, и
- в/ причиняющія своими дѣйствіями (потравами, лѣсными порубками и т. п.) вредъ Обществу.

Ст. 5. Исключеніе назначенныхъ въ предыдущей статьѣ лицъ числа членовъ Общества производится по постановленіямъ Хозяйственного Совѣта, при чемъ лица, указанные въ пунктѣ а, никогда не приобрѣтаютъ вновь правъ членовъ Общества, что не препятствуетъ однако переходу ихъ земель на правахъ собственности къ членамъ ихъ семейства или постороннимъ лицамъ, которыя въ силу этого перехода получаютъ всѣ права членовъ Общества; лица, указанные въ пунктѣ б, приобрѣтаютъ вновь права членовъ по постановленіямъ Хозяйственного Совѣта если докажутъ, что излишекъ своихъ земель (сверхъ 100 морговъ) переуступили другимъ лицамъ и имѣютъ въ своемъ и своихъ смействъ владѣніи не 100 морговъ; наконецъ, лица, указанные въ пунктѣ в, могутъ быть лишены правъ членовъ Хозяйственнымъ Совѣтомъ на срокъ не болѣе года, но, если послѣ двукратнаго временнаго исключенія они будутъ все такимъ подолжать свою вредную для Общества дѣятельность, Хозяйственный Совѣтъ, временно устраниая ихъ отъ пользованія правами членовъ, входитъ въ Собираніе уполномоченныхъ съ представленіемъ объ окончательномъ ихъ исключеніи изъ числа членовъ Общества; Будучи исключены постановленіемъ Собиранія уполномоченныхъ, какыя постановленія входятъ въ законную силу не ранѣе утвержденія

ихъ Губернаторомъ, они лишаются навсегда права быть членами Общества на техъ же основаніяхъ, что и лица, указанныя въ пунктѣ а.

Ст. 6. Цѣлю Общества служитъ благосостояніе жителей селеній, входящихъ въ составъ Общества.

Ст. 7. Для этого Общество:

- 1/ выдаетъ нуждающимся изъ своихъ членовъ лѣсной матеріалъ на возобновленіе и починки строеній и топливо;
- 2/ выдаетъ своимъ членамъ денежныя ссуды подъ умѣренные проценты;
- 3/ приобретаетъ земли для перепродажи ихъ обезземеленнымъ или малоземельнымъ своимъ членамъ;
- 4/ поддерживаетъ школы въ вообще содѣйствуетъ развитію просвѣщенія въ средѣ своихъ членовъ;
- 5/ заботится о нуждахъ своихъ членовъ въ отношеніи усовершенствованія земледѣлія, продовольствія и обмѣненія полей;
- 6/ оказываетъ своимъ членамъ врачебную помощь;
- 7/ выдаетъ пособія на постройку кирпичныхъ домовъ.

Ст. 8. Общество имѣетъ все права юридическаго лица, а именно: можетъ приобретать законнымъ порядкомъ движимое и недвижимое имущество, продавать его, закладывать, обязывается займами, договорами и т. п., а также защищать свои интересы во всѣхъ учрежденіяхъ черезъ Предсѣдателя Хозяйственнаго Совѣта, или другихъ лицъ, уполномоченныхъ на то Хозяйственнымъ Совѣтомъ.

Ст. 9. Общество имѣетъ печать со своимъ наименованіемъ.

Ст. 10. Средства Общества образуются изъ доходовъ отъ недвижимыхъ имуществъ и предпріятій и процентовъ съ капиталовъ Общества.

Ст. 11. Недвижимыя имущества Общества заключаются въ земляхъ пахатныхъ и луговыхъ, лѣсахъ, мельницахъ – водяныхъ съ прудами при нихъ и вѣтряныхъ, домахъ и проч., чему составлена прилагаемая при семъ инвентарная опись, подлежащая дальнѣйшему пополненію по мѣрѣ увеличенія имущества.

Примѣаніе I.: Земли и лѣса должны быть вновь точно измѣрены съ составленіемъ плановъ и межевыхъ къ нимъ реестровъ примѣнительно къ правиламъ 9 апрѣля 1881 г.

Примѣаніе II.: Въ случаѣ, если кто либо изъ членовъ Общества умретъ, не оставивъ послѣ себя наслѣдниковъ и не распорядившись передъ смертію своимъ недвижимымъ имуществомъ, таковое поступаетъ въ собственность Общества.

Глава II. Лѣсное хозяйство

Ст. 12. Лѣса, составляющіе главную часть недвижимаго имущества Общества, должны содержаться въ такомъ порядкѣ, чтобы всегда обезпѣчивать потребности нуждающихся членовъ Общества въ топливѣ и строительномъ матеріалѣ.

Ст. 13. Для достиженія этой цѣли долженъ быть составленъ техникомъ специалистомъ лѣсохозяйственный планъ съ точнымъ опредѣленіемъ оборотовъ рубки въ каждомъ урочещѣ въ зависимости отъ породъ древонасажденій а равно точнымъ опредѣленіемъ порядка пользования сбираниной, хворостомъ, вѣтвями, листьями и матеріаломъ, остающимся отъ чистки лѣса.

Ст. 14. Планъ этотъ подлежитъ повѣркѣ и утвержденію Лѣсоохранительнаго Комитета, каковой Комитетъ долженъ наблюдать черезъ подчиненные ему органы за точнымъ исполненіемъ этого плана, привлекая къ отвѣтственности на основаніи лѣсныхъ законовъ должностныхъ лицъ Общества, виновныхъ въ нарушеніи плана.

Ст. 15. На пользованіе лѣсными матеріалами имѣютъ право всѣ самостоятельные домохозяева Земледѣльческаго Общества за исключеніемъ жителей Войтовства и Подзамча.

Ст. 16. Лѣсной матеріалъ, сбиранина и проч. выдаются нуждающимся въ томъ членамъ Общества по постановленіямъ Хозяйственнаго Совѣта, при чемъ Совѣту предоставляется право въ случаѣ возможности замѣнять сбиранину другимъ родомъ топлива (напримѣръ торфомъ) съ воспрещеніемъ членамъ Общества сбора валежника.

Ст. 17. Заявленія о желаніи получить лѣсъ на постройки подаются нуждающимся въ томъ членамъ въ Хозяйственный Совѣтъ не позднѣе, чемъ за три мѣсяца до начала рубки очередной лѣсосѣлки и провѣряются на мѣстѣ лично Предсѣдателемъ Совѣта совмѣстно съ лѣсничимъ и однимъ изъ членовъ Хозяйственнаго Совѣта, вопросъ же о томъ, слѣдуетъ ли выдать просимый матеріалъ и въ какомъ количествѣ, разрѣшается Совѣтомъ въ зависимости отъ степени нужды просителя въ порядкѣ поступленія заявленій, количества дерева въ очередныхъ лѣсосѣлкахъ и числа поданныхъ просьбъ.

Примѣаніе: въ случаяхъ постигшаго кого либо изъ членовъ Общества не предвидѣннаго бѣдствія (пожара, наводненія и т. п.) Хозяйственный Совѣтъ можетъ выдавать ему строительный матеріалъ внѣ срока рубки очередныхъ лѣсосѣлокъ – изъ лѣсныхъ складовъ или сухостоя и бурелома на всей площади лѣсовъ.

Ст. 18. При распредѣленіи матеріала изъ годовичныхъ лѣсосѣкъ Хозяйственный Совѣтъ обязанъ прежде всего выдѣлить количество, необходимое для починки или переустройства общественныхъ зданій; послѣ сего выдѣляется матеріалъ для лѣсныхъ складовъ, для удовлетворенія топливомъ школъ и надобностей уравнианія, а равно лежащихъ на Обществе сервитутовъ православнаго духовенства и только остающееся послѣ сего количество матеріала распредѣляется между членами Общества.

Ст. 19. Назначенный членамъ Общества матеріалъ они обязаны вырубить и вывезти сами; въ случаѣ же выдачи имъ такового въ виде досокъ и брусевъ изъ общественныхъ лѣсныхъ складовъ, съ нихъ взыскиваются всѣ понесенные Обществомъ расходы по вывозке, распилкѣ и заготовкѣ лѣса.

Глава III. Доходныя статьи

Ст. 20. Мельницы, дома и земли за исключеніемъ тѣхъ, кои служатъ для надобностей управленія, составляютъ доходныя статьи Общества и могутъ быть или эксплуатируемы хозяйственнымъ способомъ или сдаваемы въ аренду съ торговъ на срокъ не болѣе 6 лѣтъ, но ни въ коемъ случаѣ не безсрочно при чемъ арендаторъ обязательно вноситъ залогъ.

Примѣаніе: мельницы, земли и дома, отданныя въ безсрочную аренду до введенія въ дѣйствіе сего устава, остаются въ таковой и на будущее время на условіяхъ ВЫСОЧАЙШЕ утвержденного 13 іюля 1822 г. устава Общества, при чемъ однако безсрочными арендаторами таковыя должны быть выкупены въ собственность въ теченіи 10 лѣтняго срока на основаніяхъ, указанныхъ въ ст. 3032 пост. Учр. Комит.

Вырученныя отъ выкупа деньги должны быть внесены въ капиталъ Общества на условіяхъ ст. 24 сего устава.

Ст. 21. Тѣ изъ общественныхъ пахатныхъ и луговыхъ земель, кои не представляютъ особой цѣнности, могутъ быть проданы обезземеленнымъ или малоземельнымъ членамъ Общества съ разсрочкой платежа на срокъ не свыше 20 лѣтъ равными ежегодными взносами; вопросъ о томъ, кому, сколько и за какую цѣну можетъ быть продано, рѣшается Собраніемъ уполномоченныхъ съ утвержденія Губернатора и по предварительной тщательной повѣркѣ Хозяй-

ственнымъ Совѣтомъ умощественнаго положенія лицъ, заявившихъ желаніе приобрести общественныя земли.

Ст. 22. Общество имѣетъ право приобретать покупкой земли отъ постороннихъ частныхъ владѣльцевъ въ Грубешовскомъ и смежныхъ съ нимъ уѣздахъ, при чемъ лѣса, мельницы и дворовыя строенія поступаютъ въ пользованіе Общества на основаніяхъ, изложенныхъ въ настоящемъ уставе, земли же пахатныя и луговыя распродаютъ обезземеленнымъ и малоземельнымъ членамъ Общества участками не свыше 18 морговъ на одну семью за цѣну, въ которой онѣ обошлись Обществу съ надбавкой 20% и разсрочкой платежа на срокъ не свыше 20 лѣтъ; разрѣшеніе вопроса о покупке земли и ея распредѣленіи между членами принадлежитъ вѣдѣнію Собранія уполномоченныхъ, постановленіе коего подлежитъ утвержденія Губернатора.

Глава IV. Капиталы, приращеніе ихъ и ссудная операція

Ст. 23. Капиталы Общества образуются:

- 1/ изъ вознагражденія, полученнаго за пропинацію;
- 2/ изъ денегъ, получаемыхъ за выкупъ безсрочныхъ арендъ;
- 3/ изъ чистой прибыли отъ всѣхъ годичныхъ операцій Общества; и
- 4/ изъ возврата членамъ Общества стоимости полученнаго ими въ ссуду хлѣба.

Ст. 24. Капиталы Общества дѣлятся на:

- 1/ основной;
- 2/ запасный;
- 3/ оборотный; и
- 4/ продовольственный.

Основной и запасный капиталы образуются каждый изъ $\frac{1}{4}$ денежныхъ средствъ за исполненіемъ продовольственнаго капитала, кои будутъ имѣться при введеніи въ дѣйствіе сего устава и нарастаютъ черезъ прибавленіе къ каждому по $\frac{1}{4}$ части ежегодной чистой прибыли по всѣмъ операціямъ Общества кромѣ продовольственныхъ; всѣ остальные денежные суммы зачисляются въ оборотный капиталъ.

Примѣаніе: о продовольственномъ капитале смотри гл. VI сего устава.

Ст. 25. Основной капиталъ долженъ обязательно храниться въ государственныхъ или гарантированныхъ Правительствомъ% бума-

гахъ и можетъ быть расходуемъ лишь на приобретѣніе земель согласно ст. 22 сего устава; при этомъ уплачиваемые членами покупателями этихъ земель ежегодные взносы поступаютъ обратно въ тотъ же основной капиталъ.

Ст. 26. Запасный капиталъ можетъ быть отдаваемъ подѣ обезпѣченіе ипотекой на дома и земли въ предѣлахъ Грубешовскаго уѣзда (независимо отъ того, состоятъ ли владѣльцы этихъ недвижимостей членамъ Общества или состоятъ) подѣ наивысшій по возможности процентъ (не ниже 7% годовою ыхъ), или же хранимъ въ бумагахъ и на книжкахъ государственныхъ и частныхъ кредитнаго ыхъ учреждений. Капиталъ этотъ можетъ быть расходнуемъ лишь на капитальныя приобретѣнія новыхъ доходныхъ статей; на текущія же нужды Общества его разрѣшается расходовать лишь въ крайнихъ случаяхъ и не ранѣе полного истощенія оборотнаго капитала – по постановленіями Собранія уполномоченныхъ, утвержденнымъ Губернаторомъ.

Ст. 27. Оборотный капиталъ употребляется на текущія нужды Общества и прежде всего на обезпѣченіе потребности его членовъ въ дешевомъ кредитѣ; изъ него же покрываются по истеченіи каждаго года убытки, если таковыя понесены Обществомъ.

Ст. 28. Ссуды изъ оборотнаго капитала разрѣшаются Хозяйственнымъ Совѣтомъ и раздѣляются на долгосрочныя и краткосрочныя.

Ст. 29. Долгосрочныя ссуды выдаются на срокъ не свыше 20 лѣтъ подѣ 1% годовыхъ на одну изъ слѣдующихъ надобностей:

- 1/ на усовершенствованіе земледѣлія;
- 2/ на устройство мануфактуръ, заводовъ или фабрикъ;
- 3/ на вѣдѣніе торговли;
- 4/ на постройку каменныхъ домовъ;
- 5/ на выплату наслѣдственныхъ долей при раздѣлахъ наслѣдственныхъ земельныхъ имуществъ.

Ст. 30. При отсутствіи у заемщика всехъ описанныхъ надобностей ему выдается краткосрочная ссуда на срокъ не свыше 5 лѣтъ по 5% годовыхъ.

Ст. 31. Въ обезпѣченіе исправленной уплаты ссуды принимается земля съ находящимися на ней строеніями; за норму оцѣнки строеній принимается сумма, въ которую они застрахованы въ учрежденіяхъ взаимнаго страхованія отъ огня губерній Царства Польскаго, оцѣнка же земли производится Хозяйственнымъ Совѣтомъ за солидарной

отвѣтственности его членовъ. Ссуда выдается въ размѣрѣ не свыше $\frac{1}{2}$ оцѣнки имущества заемщика.

Примѣаніе: земли и строенія, находящіяся въ пользованіи должностныхъ лицъ Общества, какъ не принадлежащія имъ на правахъ собственности, а составляющія лишь вознагражденіе за службу, не могутъ быть принимаемы въ качествѣ обезпѣченія ссуды и вообще не отвѣчаютъ за личные долги своихъ временныхъ владѣльцы владѣльцевъ.

Ст. 32. Ссуды выдается подъ имущества, какъ имѣющія особую устроенную ипотеку, такъ и не имѣющія таковой; но имѣющія ипотеку недвижимости принимаются въ залогъ лишь при условіи, чтобы долгъ Обществу былъ внесенъ на первомъ мѣстѣ въ IV отдѣлѣ ипотечнаго указателя и при отсутствіи въ III отдѣлѣ того же указателя записей о какихъ либо обремененіяхъ, существенно вліяющихъ на цѣнность представляемаго въ обезпѣченіе ссуды имущества.

Ст. 33. При краткосрочныхъ ссудахъ земельное обезпѣченіе можетъ быть замѣнено поручительствомъ двухъ лицъ, извѣстныхъ Хозяйственному Совѣту и обладающихъ имуществомъ достаточнымъ по оцѣнкѣ, произведенной на основаніи ст. 31 сего устава, для обезпеченія ссуды, при чемъ поручителями могутъ быть лица, не принадлежащія къ составу членовъ Общества, при условіи, чтобы на имущество послѣднеуказанныхъ лицъ была устроена ипотека и поручительство ихъ было записано въ III отдѣлѣ ипотечнаго указателя на означенное имущество.

Ст. 34. Проценты на ссуды взыскиваются ежегодно за годъ вредъ съ остающейся въ долгъ суммы.

Ст. 35. Погашеніе ссудъ какъ долгосрочныхъ, такъ и краткосрочныхъ производится равными годовыми платежами; въ случаѣ какого либо непредвидѣннаго бѣдствія, постигшаго заемщика, очередной платежъ можетъ быть ему отсрочень по постановленію Хозяйственнаго Совѣта до одного изъ слѣдующихъ платежныхъ сроковъ, но не далѣе трехъ лѣтъ.

Примѣаніе: Ссуды, выданыя ранѣе по правиламъ прежняго устава Общества, погашаются по правиламъ того же устава.

Ст. 36. Въ случаѣ неуплаты заемщикомъ въ срокъ ссуды или срочнаго платежа, на него накладывается пена въ размѣрѣ 1 копейки съ 1 рубля долга за просроченную недѣлю, но не болѣе 6 недѣль, ссуда же или срочный платежъ съ процентами и пеней взыскиваются войтомъ подлежащей гмины или бургомистромъ съ движимаго иму-

щества заемщика или поручителя по постановленію Хозяйственнаго Совѣта въ порядкѣ, установленномъ для взысканія съ движимаго имущества неисправныхъ плательщиковъ недоимокъ по казеннымъ податямъ; при этомъ половина взысканной пени уплачивается производившему взысканіе должностному лицу въ вознагражденіе за трудъ.

Ст. 37. Въ случаѣ недостаточности движимаго имущества для удовлетворенія взысканія у заемщика или поручителя Хозяйственный Совѣтъ постановляетъ объ обращеніи взысканія на ихъ недвижимое имущество въ порядкѣ указанномъ въ ст. 2-7 приложения къ ст. 1527 (прим.) уст. Гражд. Суд. Св. Зак. т. XVI ч. I по прод. 1902 г.

Ст. 38. Обезпѣчивающее долгъ Обществу недвижимое имущество не можетъ быть продано на торгахъ за цѣну ниже той суммы, которая необходима, за покрытіемъ всехъ прочихъ взысканій, имѣющихъ преимущество въ порядкѣ удовлетворенія, для полного погашенія долга Обществу съ процентами и пеней.

Ст. 39. Обществу при безуспѣшности торговъ на обезпѣчивающее ссуду недвижимое имущество предоставляется приобрѣтать его за сумму, которою покрылись бы издержки по описи и продажѣ имущества, долги, пользующіеся по закону переимуществомъ передъ долгомъ Обществу съ процентами и пенями, а также пошлины и сборы, причитающіеся къ уплатѣ перехода права собственности на имущество къ Обществу. Такое имущество перепродается Обществомъ обезземеленнымъ своимъ членамъ на основаніяхъ ст. 22 сего устава.

Ст. 40. Недвижимыя имущества, владѣніе коими даетъ владѣльцамъ право быть членами Общества, не могутъ быть обременяемы никакими другими долгами кромѣ долга Обществу и гминной ссудо-сберегательной кассѣ и не могутъ быть проданы ни за какіе посторонніе кромѣ указанныхъ личные долги владѣльцевъ; при этомъ лица, состоящія заемщиками въ гминной ссудо-сберегательной кассѣ, не могутъ получать ссуды изъ Общества и на оборотъ.

Ст. 41. За удовлетвореніемъ нуждающихся въ ссудахъ членовъ Общества оборотный капиталъ можетъ быть употребляемъ одинаково съ основнымъ на покупку земель, согласно ст. 25 сего устава, на учрежденіе школъ и другихъ просвѣтительныхъ и вообще полезныхъ для членовъ Общества установленій, на различныя предпріятія, имѣющія цѣлю увеличеніе средствъ Общества, а равно можетъ быть выдаваемъ въ ссуды и не членамъ Общества, но подѣ наивыс-

шій по возможности процентъ (не ниже 7% годовыхъ) и обязательно подъ обезпѣченіе недвижимостью, на которую имѣется устроенная ипотека, при чемъ долгъ Обществу долженъ быть записанъ подъ N.º I. Отдѣла IV ипотечнаго указателя.

Глава V. Народное просвещеніе

Ст. 42. Существующія въ предѣлахъ селеній Грубешовскаго Земледѣльческаго Общества 6 начальныхъ училищъ Министерства Народнаго Просвещенія, а равно двухклассное училище въ г. Грубешовѣ получаютъ изъ дѣсовъ Общества отопленіе въ количествѣ, опредѣляемомъ Хозяйственнымъ Совѣтомъ, а равно пользуются землей, выдѣленной имъ до введенія въ дѣйствіе сего устава изъ земель Общества.

Ст. 43. Общество имѣетъ право по постановленіямъ Хозяйственнаго Совѣта открывать свои собственные училища, въ особенности сельскохозяйственныя, устраивать библіотеки, читальни и проч. на основаніи общихъ существующихъ на сей предметъ узаконеній, а равно оказывать пособія отопленіемъ, строительнымъ матеріаломъ и деньгами тѣмъ изъ училищъ разныхъ вѣдомствъ, въ коихъ воспитываются дѣти членовъ Общества.

Ст. 44. Ежегодно Общество обязано выдавать не менѣе 600 р. въ пособіе дѣтямъ нуждающихся своихъ членовъ, обучающимся въ среднихъ и высшихъ учебныхъ заведеніяхъ вѣдомства Министерствъ Народнаго Просвещенія или Земледѣлія и Государственныхъ Имуществъ; половина этой суммы выдается въ видѣ стипендіи одному лицу, остальная же сумма въ видѣ единовременныхъ пособій въ уплату за право учения; назначеніе стипендіи и распределеніе между нуждающимися пособій зависитъ отъ Хозяйственнаго Совѣта.

Глава VI. Попечение о нуждахъ земледѣлія и продовольствія

Ст. 45. Для обезпѣченія нуждъ продовольствія въ Обществѣ имѣется особый продовольственный капиталъ, хранящійся на текущемъ счетѣ въ Государственномъ банкѣ.

Ст. 46. Капиталъ этотъ долженъ быть составленъ уплатой членами Общества по рыночной цѣнѣ стоимости хлѣба, взятаго ими изъ бывшихъ Общественныхъ хлѣбозапасныхъ магазиновъ и числящагося донинѣ за ними въ долгу.

Ст. 47. Въ случаѣ недорода нуждающіеся члены Общества получаютъ изъ означеннаго капитала ссуды на продовольствіе и обмѣненіе полей, каковыя они обязаны возратить не позднѣе урожая слѣдующаго года съ надбавкой 3%, поступающихъ въ тотъ же продовольственный капиталъ.

Ст. 48. Ии на какія нужды кромѣ вышеуказанныхъ продовольственный капиталъ расходуетъ быть не можетъ.

Ст. 49. Въ селѣ Дьяконовъ долженъ быть подѣ личнымъ завѣдываніемъ Товарища Предсѣдателя Хозяйственнаго Совѣта складъ земледѣльческихъ орудій и сѣмянъ, а равно могутъ быть содержимы племенные быки и жереблы; деньги на оборудованіе склада и пріобрѣтаніе производителей должны быть взяты изъ оборотнаго капитала; сѣмена и орудія продаются желающимъ изъ членовъ Общества съ надбавкой 10% къ цѣнѣ, въ которую они обошлись Обществу и разсрочкой платежа на срокъ не свыше 3-хъ лѣтъ, болѣе же крупныя орудія могутъ быть даваемы членамъ Общества во временное пользованіе; плата за пользованіе орудіями и производителями племеннаго скота назначается Хозяйственнымъ Совѣтомъ.

Глава VII. Врачебная помощь

Ст. 50. Въ г. Грубешовѣ Общество содержитъ врача, обязаннаго оказывать бесплатную медицинскую помощь членамъ Общества и ихъ семействамъ.

Ст. 51. Хозяйственный Совѣтъ ассигнуетъ ежегодно сумму не ниже 300 р. на покупку лекарствъ для особо нуждающихся членовъ Общества и ихъ семействъ, а въ случаѣ достаточности на то средствъ

можетъ открыть и собственную аптеку на основаніи существующіхъ на сей предметъ узаконеній.

Ст. 52. Въ случаяхъ тяжкихъ заболеванийъ совершенно неимущіе изъ членовъ Общества и ихъ семействъ, а равно неспособные къ труду вслѣдствіе увѣчья или дряхлости содержатся за счета Общества въ Грубешовской св. Александра Невскаго больнице, или городскомъ пріютѣ.

Глава VIII. Кирпичные заводы

Ст. 53. Общество должно имѣть кирпичные заводы, эксплуатируемые хозяйственнымъ способомъ и продавать кирпичъ тѣмъ изъ своихъ членовъ, которые желаютъ построить кирпичные дома, по заготовительной стоимости съ надбавкой 10% и разсрочкой платежа на срокъ не свыше трехъ лѣтъ. Въ случаѣ, если у Общества будетъ излишекъ кирпича, на покупку коего не найдется желающихъ изъ членовъ Общества, Хозяйственный Совѣтъ можетъ продавать таковой и не членамъ Общества по существующей рыночной цѣнѣ.

Глава IX. Управление дѣлами Общества

Ст. 54. Учрежденіями, управляющими дѣлами Общества, является Собраніе уполномоченныхъ и Хозяйственный Совѣтъ.

Ст. 55. Собраніе уполномоченныхъ состоитъ подъ предсѣдательствомъ мѣстнаго Коммисара по крестьянскимъ дѣламъ, а за его отсутствіемъ лица, особо назначеннаго Губернаторомъ, изъ 30 лицъ, избираемыхъ на сельскихъ и соединенныхъ сельскихъ сходахъ селеній, входящихъ въ составъ Общества, въ слѣдующемъ количествѣ: отъ селенія Богородица – 3, Дьяконовъ – 4, Побережаны – 3, Черничинъ – 8, Шпиколосы съ Бѣлоскурами – 5, Ярославецъ съ Бусенцемъ – 5, Путновицы съ Отлетаевымъ – 1, Войтовство съ Подзамчемъ – 1. На сельскихъ сходахъ предсѣдательствуютъ мѣстные солтысы, а на соединенныхъ сходахъ двухъ и болѣе деревень – солтысы наибольшаго изъ входящихъ въ составъ схода селеній.

Ст. 56. Въ случаяхъ покупки Обществомъ земли на основаніи ст. 22 устава и образованія на купленныхъ земляхъ новыхъ селеній,

таковыя въ отношеніи выборновъ уполномоченныхъ присоединяются къ ближайшему изъ нынѣ существующихъ селеній.

Ст. 57. Уполномоченные избираются на трехлѣтній срокъ изъ числа членовъ Общества 25 лѣтняго возраста, неопороченныхъ по суду; выборы производятся между 1-мъ и 10 – мъ января.

Ст. 58. Въ случаѣ выбытія уполномоченнаго до окончанія выборного срока, сельскій или соединенный сходъ на остающееся до конца срока время выбираетъ ему замѣстителя.

Ст. 59. Собранія уполномоченныхъ бываютъ обыкновенныя и чрезвычайныя: первыя созываются разъ въ три года между 10 и 20 января для выборовъ должностныхъ лицъ, вторыя же въ случаяхъ необходимости разрѣшенія дѣлъ, предусмотрѣнныхъ ст. ст. 5, 21, 22, 26, 64, 65 и 83 сего устава, а равно въ другихъ чрезвычайныхъ случаяхъ; Собранія уполномоченныхъ созываются и закрываются ихъ Предсѣдателемъ какъ по личной инициативѣ, такъ и по представленіямъ Хозяйственнаго Совѣта и распоряженіямъ Губернатора.

Примѣаніе: Собраніе уполномоченныхъ не есть учрежденіе апелляціонное и никакихъ жалобъ на Хозяйственный Совѣтъ и должностныхъ лицъ не разсматриваетъ.

Ст. 60. Все дѣла въ Собраніи уполномоченныхъ рѣшаются посредствомъ закрытой болтировки шарами, при чемъ Предсѣдатель Собранія лишь наблюдаетъ за правильностью болтировки, а самъ въ таковой участіе не принимаетъ.

Ст. 61. Засѣданія Собранія уполномоченныхъ происходятъ въ селѣ Дьяконовѣ въ главномъ Общественномъ домѣ.

Ст. 62. Для управленія текущимъ дѣламъ Общества Собраніе уполномоченныхъ избираетъ Предсѣдателя Хозяйственнаго Совѣта, его Товарища и 4-хъ членовъ Хозяйственнаго Совѣта – по одному изъ числа жителей каждаго изъ слѣдующихъ 4-хъ раіоновъ:

- 1/ селеній Дьяконовъ, Шпиколосы и Бѣлоскуры;
- 2/ селеній Богородица, Побережаны и частей г. Грубешова (Войтовство и Подзамче);
- 3/ селенія Черничинъ;
- 4/ селеній Ярославецъ, Бусенець, Путновицы и Отлетаево.

Свѣрхъ того избирается 3 члена Уѣзднаго Комитета.

Ст. 63. Предсѣдателя Хозяйственнаго Совѣта и его Товарищъ избираются на шестилѣтній срокъ изъ лицъ, принадлежащихъ къ составу Грубешовскаго Земледѣльческаго Общества, извѣстныхъ Об-

ществу по своей честности и способности къ хозяйственной дѣятельности, православнаго вѣроисповѣданія, достигающихъ 25 лѣтняго возраста, полуившихъ образование не ниже курса городского училища, неопороченныхъ по суду и не имѣвшихъ съ Обществомъ никакихъ судебныхъ тяжбъ.

Ст. 64. Предсѣдателя Совѣта и его Товарищъ вступаютъ въ должности не передъ утвержденія ихъ въ таковыхъ Губернаторомъ; въ случаѣ отказа въ утвержденіи обоихъ или одного изъ нихъ созывается чрезвычайное Собраніе уполномоченныхъ для выбора новыхъ лицъ взамѣнъ тѣхъ, въ утвержденіи коихъ отказано.

Ст. 65. Въ случаѣ неимѣнія среди членовъ Общества подходящаго лица для занятія должности Предсѣдателя или его Товарища, Собранію уполномоченныхъ предоставляется право ходатайствовать передъ Губернаторомъ о назначеніи на такую должность лица, къ составу членовъ Общества не принадлежащего. Губернаторъ или утверждаетъ предоставленное Собраніемъ лицо, или назначаетъ другое по своему выбору. Право назначенія лица по своему выбору предоставляется Губернатору и въ случаѣ неутвержденія имъ вторичныхъ выборовъ, произведенныхъ на основаніи ст. 64.

Ст. 66. Такое же чрезвычайное Собраніе уполномоченныхъ созывается и въ случаѣ смерти или вообще окончательнаго выбытія Предсѣдателя Совѣта или его Товарища до окончанія выборнаго срока, при чемъ новыя лица на эти должности избираются на остающееся до конца выборнаго срока время.

Ст. 67. Члены Хозяйственнаго Совѣта и Уѣзднаго Комитета избираются Собраніемъ уполномоченныхъ на трехлѣтний срокъ изъ числа членовъ Общества – самостоятельныхъ домохозяевъ, достигающихъ 25 лѣтняго возраста, грамотныхъ (на русскомъ языкѣ), неопороченныхъ по суду и не имѣвшихъ съ Обществомъ никакихъ судебныхъ тяжбъ.

Ст. 68. На каждую изъ указанныхъ въ предыдущей статьѣ должностей избирается по 2 лица – одно для постоянного исправленія должности, другое – для замѣщенія перваго – временнаго въ случаѣ отсутствія или болѣзни и постоянного въ случаѣ смерти или окончательнаго оставленія должности.

Ст. 69. Кромѣ выборныхъ въ Обществе имѣется еще слѣдующія должностныя лица, служащія по найму:

- а/ бухгалтеръ;
- б/ секретаръ;

в/ врачъ;

г/ лѣсничій;

д/ помощникъ лѣсничаго;

е/ лѣсники и служители при Предсѣдателѣ Совѣта и канцеляріи въ количествѣ, опредѣляемомъ Хозяйственнымъ Совѣтомъ.

Ст. 70. Лица, указанная въ пунктахъ отъ а до д предыдущей статьи, опредѣляются на должности и увольняются съ таковыхъ по постановленіямъ Хозяйственного Совѣта, остальные же по единоличнымъ распоряженіямъ Предсѣдателя Совѣта.

Ст. 71. Хозяйственный Совѣтъ собирается въ селѣ Дьяконовѣ въ главномъ Общественномъ домѣ по приглашеніямъ Предсѣдателя Совѣта или заступающаго его мѣсто не реже 1 раза въ мѣсяць, а въ случаяхъ необходимости разрѣшенія спѣшныхъ дѣлъ и чаще; засѣданія Совѣта произносятся состоявшимися при наличности 3-хъ лицъ, считая въ томъ числѣ и Предсѣдателя или заступающаго его мѣсто.

Ст. 72. Дѣла въ Совѣтѣ рѣшаются простымъ большинствомъ голосовъ, при чемъ въ случаѣ равенства таковыхъ перевѣсъ даетъ голосъ Предсѣдателя или заступающаго его мѣсто.

Ст. 73. Постановленія Совѣта объявляются подъ росписки заинтересованнымъ лицамъ, если не касаются всего Общества, объявляются мѣстными солтысами на сходахъ; лица, считающія постановленіе Совѣта нарушающимъ, имѣютъ право обжаловать таковыя постановленія въ двухнедѣльныхъ со времени объявленія срокъ въ Уѣздный Комитетъ Грубешовскаго Земледѣльческаго Общества.

Ст. 74. Уѣздный Комитетъ Грубешовскаго Земледѣльческаго Общества находится въ г. Грубешовѣ, собирается въ канцеляріи Коммисара по крестьянскимъ дѣламъ Грубешовскаго уѣзда и состоитъ подъ предсѣдательствомъ означеннаго Коммисара изъ Уѣзднаго Начальника, имѣющаго право замѣнить себя однимъ изъ помощниковъ, мѣстныхъ Мироваго Судьи и Податнаго Инспектора и трехъ выборныхъ отъ Грубешовскаго Земледѣльческаго Общества; въ случаѣ отсутствія Коммисара въ Комитетъ предсѣдательствуетъ Мироваго Судья; засѣданія Комитета бывають разъ въ три мѣсяца, а въ случаѣ надобности и чаще; дѣла въ Комитетѣ разрѣшаются на основаніяхъ ст. ст. 71, 72 и 73 сего устава, при чемъ постановленія Комитета могутъ быть обжалованы въ мѣсячный со дня объявленія срокъ въ Губернское по крестьянскимъ дѣламъ Присутствіе.

Ст. 75. Въ засѣданіяхъ Грубешовскаго по крестьянскимъ дѣламъ Присутствія при разрѣшеніи дѣлъ, касающихся Грубешовскаго Земледѣльческаго Общества, участвуютъ на правахъ членовъ: Предсѣдатель или членъ Окружнаго Суда, Управляющій Отдѣленіемъ Государственнаго Банка или командированное имъ лицо и представитель Управленія Государственныхъ Имуществъ; Присутствіе или утверждаетъ постановленіе Уѣзднаго Комитета или по отбѣнѣ такого постановляетъ рѣшеніе по существу. Жалобы на рѣшенія Присутствія подаются въ Правительствующій Сенатъ на общихъ основаніяхъ.

Ст. 76. Хозяйственный Совѣтъ имѣетъ право защищать правильность своихъ постановленій какъ въ Уѣздномъ Комитетѣ, такъ и въ Губернскомъ Присутствіи, черезъ Предсѣдателя Совѣта или другое уполномоченное Совѣтомъ лицо.

Ст. 77. Годовой отчетъ Общества составляется по опредѣленной формѣ Предсѣдателемъ Совѣта, разсматривается и утверждается въ засѣданіи Хозяйственнаго Совѣта и представляется не позднѣе 1 марта слѣдующаго за отчетнымъ года въ Уѣздный Комитетъ, который обязанъ повѣрить отчетъ и о результатахъ повѣрки доносить не позднѣе 1 мая Губернскому по крестьянскимъ дѣламъ Присутствію для доклада Губернатору.

Глава X. Права, обязанности и отвѣтственности должностныхъ лицъ

Ст. 78. Предсѣдатель Хозяйственнаго Совѣта есть главный начальникъ Общества:

- онъ созываетъ и закрываетъ засѣданія Совѣта;
- предлагаетъ вопросы на его разрѣшеніе;
- наблюдаетъ за точнымъ исполненіемъ должностными лицами и членами Общества правилъ сего устава;
- выдаетъ лѣсныя книжки и ассигновки на полученіе денегъ изъ кассы Общества по постановленіямъ Хозяйственнаго Совѣта, а равно можетъ производить мелкіе необходимые расходы въ общей сложности до 500 р. въ годъ собственной властью, представляя въ томъ отчетъ Хозяйственному Совѣту;
- во всехъ судебныхъ и административныхъ установленіяхъ является полноправнымъ представителемъ Общества и блюстителемъ

его интересовъ, съ правомъ передовѣрять свои полномочія другимъ лицамъ по отдѣльнымъ дѣламъ.

Ст. 79. Товарищъ Предсѣдателя Хозяйственнаго Совѣта, является вообще полноправнымъ членомъ Совѣта, въ частности завѣдуетъ кассой Общества, складомъ земледѣльческихъ орудий и сѣмянъ, заводомъ племенного скота и отчетностью по поступленію и выдачѣ денегъ; въ своей дѣятельности онъ вполне подчиненъ Предсѣдателю; въ случаѣ болѣзни, смерти, отсутствія или увольнения Предсѣдателя Товарищъ исправляетъ временно его должности.

Ст. 80. Члены Хозяйственнаго Совѣта кромѣ обязанности засѣдать въ Совѣтѣ исполняютъ порученія Предсѣдателя и Совѣта.

Ст. 81. Обязанности врача Общества заключаются въ оказаніи бесплатной медицинской помощи членамъ Общества и ихъ семействамъ какъ амбулаторно, такъ въ тяжелыхъ случаяхъ и съ выѣздомъ на место, при чемъ лошади и подводы доставляются самыми нуждающимися въ помощи врача членамъ и Общества; сверхъ того врачъ обязанъ не реже одного раза каждыя три мѣсяца посѣтить всѣ селенія, входящія въ составъ Общества, для подачи медицинской помощи на мѣстѣ, при чемъ въ этихъ случаяхъ врачъ пользуется Общественными лошадьми и подводой.

Ст. 82. Обязанности лѣсной службы заключаются главнымъ образомъ въ охранѣ лѣсовъ подъ общимъ руководствомъ Предсѣдателя Хозяйственнаго Совѣта; для этого служба точно выполняетъ всѣ предписанія утвержденного лѣсохозяйственного плана въ отношеніи рубокъ и лѣсовозобновленія, охраняетъ лѣсные склады, наблюдаетъ за тѣмъ, чтобы въ лѣсахъ не производилось потравъ и незаконныхъ порубокъ; о всѣхъ подобныхъ случаяхъ лѣсничій немедленно доноситъ Предсѣдателю Совѣта для передачи въ отношеніи членовъ Общества на разсмотрѣніе Хозяйственнаго Совѣта въ порядкѣ пункта 6 ст. 5 сего устава и для возбужденія противъ не членовъ Общества судебного преслѣдованія.

Ст. 83. Въ вознагражденіе за службу должностныя лица получаютъ жалованье въ слѣдующихъ размѣрахъ:

- Предсѣдатель Хозяйственнаго Совѣта – 2400 р. въ годъ;
- Товарищъ его – 1000 р.;
- Бухгалтеръ, Секретарь и лѣсничій по 600 р., при чемъ лѣсничій получаетъ еще 150 р. Фуражныхъ на содержаніе лошади;
- врачъ и помощникъ лѣсничаго – по 300 р.;

– лѣсникъ и служителя – по опредѣленію Хозяйственнаго Совѣта, но не свыше 150 р. въ годъ каждый.

Жалованье должностныхъ лицъ можетъ быть по истеченіи каждаго десяти лѣтія увеличиваемо по постановленіямъ Собирания уполномоченныхъ, входящимъ въ не ранѣе утвержденія ихъ Губернаторомъ, въ зависимости отъ вздорожанія цѣнъ на предметы необходимости и состоянія средствъ Общества, но не болѣе чемъ на 20% каждый разъ.

Ст. 84. Сверхъ жалованья Предсѣдатель Совѣта получаетъ квартиру съ отопленіемъ въ главномъ Общественномъ домѣ въ селѣ Дьяконовѣ съ хозяйственными строеніями, садомъ, огородомъ и пруюмъ; всѣ остальные должностныя лица, поименованныя въ предыдущей статьѣ, получаютъ квартиры съ отопленіемъ въ Общественныхъ домахъ и по 1 моргу огорода, за исключеніемъ лѣсничаго, получающаго 3 морга огорода и 2 луга, помощника его, получающаго 3 морга огорода и лѣсниковъ, получающихъ по 2 морга огорода.

Ст. 85. Члены Хозяйственнаго Совѣта, Предсѣдатель и члены Уѣзднаго Комитета жалованья за свою службу не получаютъ; но за дѣйствительное участіе въ засѣданіяхъ имъ выдается каждому по 3 руб. суточныхъ изъ средствъ Общества.

Примѣаніе: Лица, прибывшія послѣ начала засѣданія или оставившія таковое до окончанія всехъ назначенныхъ къ разсмотрѣнію дѣлъ, лишаются права на полученіе суточныхъ.

Ст. 86. Для разездовъ служащихъ по дѣламъ службы въ предѣлахъ Грубешовскаго уѣзда и до ближайшей желѣзнодорожной станціи Общество содержитъ пару лошадей съ бричкой, находящихся въ распоряженіи Предсѣдателя Совѣта; что касается лѣсничаго, таковой обязанъ имѣть собственную лошадь съ сѣдломъ и содержать таковую на отпускаемыя ему фуражныя деньги.

Ст. 87. Члены Хозяйственнаго Совѣта Общественными лошадьми не пользуются и при служебныхъ разездахъ какъ въ предѣлахъ, такъ и за предѣлами Грубешовскаго уѣзда по порученіямъ Предсѣдателя Совѣта получаютъ по 3 руб. суточныхъ; всѣ остальные должностныя лица получаютъ суточные лишь при служебныхъ командировкахъ за предѣлы Грубешовскаго уѣзда – въ размѣрѣ – Предсѣдатель Совѣта – 6 р. въ сутки, Товарищъ его – 4 р., прочія лица – 3 р. При служебныхъ поездахъ по желѣзнымъ дорогамъ сверхъ суточныхъ уплачивается Обществомъ и стоимость билета – для Предсѣдателя

и Товарищъ его – 2 класса, для членовъ Хозяйственнаго Совѣта и прочихъ служащихъ – 3 класса.

Ст. 88. Предсѣдатель Совѣта, его Товарищъ и лица, служащія по найму, въ случаяхъ тяжелой болѣзни, не дающей имъ возможности временно нести службу, получаютъ содержаніе впродолженіе 4-хъ мѣсяцевъ, а равно могутъ пользоваться съ разрѣшенія Хозяйственнаго Совѣта разъ въ годъ мѣсячнымъ отпускомъ съ сохраненіемъ содержанія. Въ случаѣ дряхлости или болѣзни, лишаящей ихъ возможности навсегда продолжать службу Обществу, они получаютъ изъ средствъ Общества ежегодную пенсію въ размѣрѣ половины послѣдняго получавшагося ими годового оклада жалованья – при условіи прослуженія ими Обществу не менѣе 20 лѣтъ; лица, прослужившія меньшій срокъ, могутъ получить лишь единовременное пособіе въ размѣрахъ, опредѣляемыхъ каждый Хозяйственнымъ Совѣтомъ, въ зависимости отъ денежныхъ средствъ Общества.

Ст. 89. Во время состоянія въ должностяхъ выборныя должностныя лица Общества числятся на государственной службѣ по вѣдомству Министерства Внутреннихъ Дѣлъ; лица эти, если не имѣютъ права поступленія на государственную службу, въ чины не производятся, но пользуются во все время служенія въ занимаемыхъ должностяхъ заурядъ правами тѣхъ чиновъ, которые соотвѣтствуютъ классами сихъ должностей.

Ст. 90. Выборнымъ должностнымъ лицамъ Общества присвоены слѣдующіе классы по чинопроизводству:

- Предсѣдателю Хозяйственнаго Совѣта – VII-ой ;
- Товарищу его – VIII-й;
- членамъ Хозяйственнаго Совѣта – XII-ый.

Ст. 91. Изъ лицъ, служащихъ въ Обществѣ по найму, могутъ быть зачисляемы на государственную службу съ разрѣшенія Губернатора лишь тѣ, которыя по полученному ими образованію имѣютъ вообще право поступленія на государственную службу, при чемъ всѣмъ таковымъ лицамъ присвоивается XII классъ по чинопроизводству.

Ст. 92. При вступленіи въ должность Предсѣдатель Хозяйственнаго Совѣта и Товарищъ его обязаны вносить залогъ, первый въ размѣрѣ 1500 руб., а второй – 1000 руб.; залога хранится на книжкахъ государственныхъ или частныхъ кредитныхъ учрежденій, при чемъ владѣльцы книжекъ, пока находятся на должностяхъ въ Обществѣ, могутъ пользоваться лишь процентами; залогъ служить для пополненія

убытокъ, кои можетъ понести Общество вслѣдствіе небрежности или недосмотра со стороны обоихъ указанныхъ выше должностныхъ лицъ, и возвращается имъ не ранѣе утвержденія послѣдняго за время ихъ дѣятельности годового отчета Уѣзднымъ Комитетомъ.

Ст. 93. За преступленія по должности всѣ должностныя лица Общества, независимо отъ того, числятся ли они на государственной службѣ, или не числятся, подвергаются отвѣтственности въ порядкѣ дисциплинарномъ, или же предаются суду въ порядкѣ раздѣла V Уложения о Нак. угол. и исправит., или же тѣхъ законовъ, кои будутъ изданы въ замѣнъ и развитіе таковыхъ статей.

Ст. 94. Въ порядкѣ дисциплинарной отвѣтственности должностныхъ лицъ Общества могутъ быть подвергаемы замѣчаніямъ, выговорамъ и удаленію отъ должности.

Ст. 95. Наложеніе дисциплинарныхъ взысканій и передаеніе суду Предсѣдателя Хозяйственнаго Совѣта, Товарища его и членовъ Совѣта зависитъ отъ Губернатора, при чемъ производство по такого рода дѣламъ возбуждается или по жалобамъ частныхъ лицъ, или же въ порядкѣ надзора какъ по представленіямъ Уѣзднаго Комитета, такъ и по инициативѣ самого Губернатора.

Ст. 96. Наложеніе дисциплинарныхъ взысканій и передаеніе суду лицъ, служащихъ въ Обществѣ по найму, зависитъ отъ той власти, которой предоставлено право опредѣлять ихъ на должности; при этомъ однако въ случаѣ удаленія отъ должности лица эти могутъ жаловаться на несправедливость такого удаленія въ установленной ст. 73 сего устава срокъ въ Уѣздный Комитетъ, разрѣшающій вопросъ этотъ уже окончательно.

Вице Губернаторъ /-/ М. Семенки[?]

г. Люблинъ 25 Марта 1908 г.

Коммисаръ по Крестьянскимъ Дѣламъ Грубешовскаго Уѣзда /-/ К. Посевъ[?]

Старший Ревизоръ Варшавской Казенной Палаты /-/ Е. Ягелскій[?]

Aneks II

ПОСТАТЕЙНЫЕ МОТИВЫ

къ проекту
„Устава Грубешовскаго Земледѣльческаго Общества”

Глава I. Составъ, цѣль, права и имущество Общества.

Ст. 1. Согласно устава 1822 г. (ст. 1.) Общество составляли всѣ тѣ же населенныя мѣста, которыя значатся въ настоящей статьѣ, за исключеніемъ части селенія Шпиколосы, селеній Бѣлошкура и Отлетаево; изъ нихъ часть Шпиколосъ и Бѣлошкура вошли въ составъ Общества въ 1856 г. на точномъ основаніи ст. 45 прежнего устава, почему включеніе ихъ въ настоящую статью объясненій не требуетъ. Что же касается селенія Отлетаево то исторія его образованія слѣдующая: по постановленію Хозяйственнаго Совѣта Грубешовскаго Земледѣльческаго Общества от 14 ноября 1883 г. за №. 256 Общество на свои денежные средства приобрѣло имѣніе Терагинъ, при чемъ лѣса купленнаго имѣнія присоединенны къ составу принадлежащихъ Обществу лѣсовъ, а другія земли розданы по условіямъ, необлеченнымъ въ письменную форму, особо товариществу въ частное владѣніе, съ обязательствомъ единовременной уплаты половиной стоимости сихъ земель и разсрочки остальной суммы на 20 лѣтъ; товарищество это состояло изъ 22 членовъ Общества, продавшихъ построннимъ лицамъ свои прежнія усадьбы расположенныя въ селеніяхъ, принадлежащихъ Обществу, и 11 постронныхъ лицъ. Товарищество это, получавшее названіе „колоніи Отлетаево”, добивалось постоянно съ 1883 г. права считаться членами Общества, но Хозяйственнымъ Совѣтомъ, Губернскимъ по крестьянскимъ дѣламъ Присутствіемъ и, наконецъ, состоящимъ при Земскомъ Отдѣлѣ Присутствіемъ по крестьянскимъ дѣламъ губерній Царства Польскаго (въ засѣданіи 31 іюля 1892 г.) ему было въ этомъ отказано на томъ основаніи, что, во первыхъ, при образованіи колоніи Отлетаево Хозяйственнымъ Совѣтомъ были установлены лишь извѣстныя обязательства товарищества приобретателей къ Обществу относительно возврата

въ кассу онаго уплоченныхъ за земли денегъ, но при этомъ не было принято никакихъ обязательствъ относительно допущенія товарищества къ пользованію сервитутами въ угодьяхъ Общества, во вторыхъ, ВЫСОЧАЙШИМЪ повелѣніемъ 3 ноября 1887 г. Подъ дѣйствіе ВЫСОЧАЙШИХЪ Указовъ 19 февраля 1864 г. подведены только земли, которыя крестьяне получили отъ бывшаго основателя Общества Сташица, или за которыя отбываютъ повинности въ пользу Общества, находясь къ нему въ вотчинныхъ отношеніяхъ, и въ третьихъ, въ уставѣ Грубешовскаго Земледѣльческаго Общества 1822 г. не содержится никакихъ указаній на то, чтобы покупка у Общества его земель давала бы право пріобрѣтателю ихъ тѣмъ самымъ становится членомъ Общества. Всѣ эти соображенія нельзя не признать совершенно правильными и основанными на дѣйствовавшихъ до настоящего времени узаконеніяхъ. Но при составленіи новаго устава надобно принять въ соображеніе волю завѣщателя, выраженную имъ въ ст. 45 устава 1822 г., которая предоставляетъ Хозяйственному Совѣту „купить одну изъ сосѣднихъ, прилегающихъ къ землямъ Общества, деревень, присоединить ее къ Обществу и жителей ея допустить ко всѣмъ благодѣяніямъ, какими пользуются члены Грубешовскаго Общества“. Изъ этого ясно видно, что завѣщатель вовсе не желалъ оградить Общество отъ вступленія въ него постороннихъ элементовъ, а, напротивъ, стремился расширить дѣйствіе благодѣяній своего устава на возможно большій кругъ людей; онъ изложилъ свое желаніе въ такомъ видѣ, въ какомъ оно могло быть осуществлено въ его время, когда крестьяне пріобрѣтались вмѣстѣ съ деревнями; но нельзя думать, чтобы онъ могъ противиться разселенію на такихъ же основаніяхъ членовъ своего Общества на купленныхъ Обществомъ земляхъ съ цѣлію уменьшенія малоземелья; онъ не упомянулъ объ этомъ въ своемъ уставѣ только потому, что въ его время ни о малоземельи, ни о покупке земли безъ крестьянъ никто не имѣлъ понятія. На этомъ основаніи въ настоящій проектъ включена ст. 22 относительно покупки Обществомъ земель сосѣднихъ владѣльцевъ и распродажи ихъ малоземельнымъ своимъ членамъ. Но разъ такой порядокъ устанавливается на будущее время, нѣтъ основаній лишать правъ членовъ тѣхъ лицъ, кои пріобрѣли землю такимъ же порядкомъ ранѣе составленія настоящего проекта, тѣмъ болѣе что большинство изъ нихъ были ранѣе членами Земледѣльческаго Общества, почему въ ст. 1 проекта и включена колонія Отлетаево.

Вмѣсто значащейся въ уставѣ 1822 г. „части Путновиць“ въ настоящей статьѣ проекта значится „Путновицы Горныя“; дѣло въ томъ, что имѣется двѣ деревни подъ названіемъ Путновицы, расположенныя очень близко другъ отъ друга; одна изъ нихъ подъ названіемъ „Путновицы Дольнія или Нижнія“ значится въ составѣ Холмскаго уѣзда и жители ея никакими правами членовъ Общества не пользовались; другая же подъ названіемъ „Путновицы Горныя“ расположена въ предѣлахъ Грубешовскаго уѣзда и всѣ жители ея всегда выходили въ составъ членовъ Грубешовскаго Земледѣльческаго Общества; во времена Сташица очевидно, не было еще названій „Горныя“ и „Дольнія“ и тѣ и другая Путновицы составляли одну деревню, почему въ уставѣ 1822 г. говорится лишь о части Путновиць, каковое опредѣленіе съ пользой для дѣла можетъ быть нынѣ замѣнено болѣе точнымъ.

Однимъ изъ очень спорныхъ вопросовъ является вопросъ о томъ, выходятъ ли въ составъ Общества жители всего г. Грубешова, или же только частей его, именуемыхъ Войтовство и Подзамче. Въ крепостномъ актѣ 7 февраля 1822 г. за №. 16 о переуступке Станиславомъ Сташицемъ своихъ правъ на имѣніе Грубешовъ крестьянамъ этого имѣнія сказано, что Сташиць отдаетъ „въ собственность Рубешовской гмины“ всѣ принадлежащія ему, составляющія Рубешовское имѣніе, недвижимости, а именно: а/ городъ Рубешовъ съ Войтовствомъ и усадьбой Подзамче. Далѣе въ томъ же актѣ изложено и уставъ 1822 г., въ 1 ст. котораго сказано, что Земледѣльческое Общество составляютъ „Въ городе Рубешовъ Войтовство и усадьба Подзамче“ о самомъ же городе нѣтъ ни слова. Такимъ образомъ при самомъ основаніи Общества въ актъ было включено явное противорѣчіе, послужившее впослѣдствіи основаніемъ къ тому, что Администрація Общества стала признавать членамъ Общества всѣхъ жителей г. Грубешова; Администрація эта кромѣ указаннаго противорѣчія основывалась еще и на текстѣ статьями 36, 41 и 63 устава 1822 г.; въ первой изъ нихъ говорится, что „каждый изъ желающихъ получить ссуду, обязанъ доказать что онъ дѣйствительно наследственно владѣетъ недвижимостью въ городе или деревнѣ, входящихъ въ составъ Общества...“; въ ст. 41 упомянуто о „владѣющихъ домовъ въ городе или землю въ деревнѣ; наконецъ, ст. 63 запрещаетъ пользованіе лѣсомъ „жителямъ города Рубешова и владѣльцамъ земель, принадлежащихъ городу Рубешову“. На основаніи изложеннаго Администра-

ція Общества распространила на жителей г. Грубешова всѣ права членовъ за исключеніемъ права на получение дарового лѣса. Однако признать всѣ эти соображенія правильными оснований въ сущности не представляется: въ ст. 36 устава 1822 г. выраженіе „въ городе“ сопровождается болѣе точнымъ опредѣленіемъ „входящемъ въ составъ Общества“, а такъ какъ по ст. 1 въ составъ Общества входятъ лишь части города, называемыя „Войтовство“ и „Подзамче“, несомнѣнно, что выраженіе „городе“ относится именно только къ этимъ двумъ частямъ, а никакъ не ко всѣму городу; тоже и въ отношеніи ст. 41 и 63. Сомнѣніе можетъ возбуждать только выраженіе въ актѣ отъ 7 февраля „городъ Рубешовъ съ Войтовствомъ и усадьбой Подзамче“. Однако и это выраженіе надобно въ томъ смыслѣ, что Сташиць подарилъ Обществу недвижимости въ Войтовствѣ и Подзамче, въ цѣломъ же городе Грубешовѣ, который пользовался съ 29 сентября 1400 г. Магдебургскимъ правомъ почему гражданская собственность на земли принадлежала не Сташицу, а самымъ мѣщанамъ, подарилъ лишь то, въ чемъ Сташиць, какъ имѣвшій надъ городомъ *dominium supremum*, получалъ отъ города выгоду, именно – доходъ съ пропинаціи и сборы съ жители, называвшіеся „гущи и гиберны“. Если бы Сташиць имѣлъ въ виду всѣхъ собственниковъ г. Грубешова сдѣлалъ членами Общества на тѣхъ же самыхъ правахъ, какъ и прочихъ лицъ, пользовавшихся землею въ его имѣніи, то это должно было бы выразиться въ томъ, что всякіе сборы и доходы съ города были бы уничтожены подобно тому, какъ уничтожены всѣ прежнія повинности съ крестьянъ и притомъ согласіе жителей города на принятіе дара и подчиненіе данному уставу должно бы быть выражено и подписано каждымъ именно; между тѣмъ дарственный актъ подписанъ всего 9 лицамъ изъ жителей города Грубешова (кто они такіе – неизвѣстно, но надобно предполагать скорѣе всего, что это были именно усадебники, пользовавшиеся землями Сташица въ Войтовствѣ и Подзамче) а равно бургомистромъ г. Грубешова – хотя и отъ имени всѣхъ жителей города, но не по уполномочію отъ нихъ, а по распоряженію Правительственной Коммисіи Внутреннихъ Дѣлъ. Что сами жители г. Грубешова не признавали себя членами Общества видно изъ того, что въ 1832 г. они самовольно перестали платить Обществу подать называемую „Гущей и гиберной“, а затѣмъ завели съ Обществомъ процессъ о правѣ пропинаціи, тянувшійся нѣсколько лѣтъ и вовлекшій Общество въ большія потери. Все это приводитъ къ заключенію, что жители г. Грубешова

за исключеніемъ жителей Войтовства и Подзамче правъ членовъ Общества не имѣли, почему нѣтъ никакихъ основаній расширять въ этомъ отношеніи ст. 1 проекта новаго устава по сравненію со ст. 1 устава 1822 г.

Ст. 2 Согласно ст. 2 прежняго устава земеи, дававшія право владѣльцамъ ихъ быть членами Грубешовскаго Земледѣльческаго Общества, должны были быть внесены въ межевой реестръ; было ли это сдѣлано въ дѣйствительности, неизвѣстно, но и въ ипотеку, ни при дѣлахъ Хозяйственнаго Совѣта никакихъ реестровъ не имѣется, а равно нѣтъ никакихъ слѣдовъ того, чтобы эти реестры какъ либо составлялись. Имѣется лишь при ипотеку особая инвентарная опись безъ помѣтокъ о послѣдовавшихъ измѣненіяхъ и переходахъ правъ на земли, почему для опредѣленія того, кто владѣетъ нынѣ этими землями и где онѣ расположены, необходимо долговременное разслѣдованіе на мѣстѣ и въ ипотечныхъ архивахъ. Членовъ Земли Общества измѣрялись дважды: въ 1876–78 г.г. (всѣ земли за исключеніемъ Войтовства, Подзамче и колоніи Отлетаево) и въ 1889–1890 г.г. (тѣ земли, на кои были составлены ликвидаціонныя табели, въ виду подведенія членовъ Общества подъ ВЫСОЧАЙШЕ Указы 19 февраля 1864 г. согласно ВЫСОЧАЙШАГО повелѣніемъ 3 ноября 1887 г.). На всѣ эти земли имѣются планы обоихъ измѣреній съ межевыми къ нимъ реестрами. На колонію Отлетаево имѣется планъ измѣренія 1883 г., составленный при покупке Обществомъ имѣнія Тератинь. На Войтовство и Подзамче никакихъ плановъ нкогда не составлялось. Поэтому опредѣлить точно, владѣльцы какихъ именно земель считаются членами Общества, въ высшей степени затруднительно. Конечно, проще всего было бы, если бы на всѣ эти земли были составлены ликвидаціонныя табели; тогда можно было бы установить, что членомъ Общества является всякій, владѣющий землею, записаной въ табель даннаго селенія. Но нынѣ такое опредѣленіе явилось бы неполнымъ: въ табели не занесены колонія Отлетаево, усадьбы Войтовство и Подзамче, а равно всѣ земли въ остальныхъ селеніяхъ, принадлежавшія ко времени составленія табелей лицамъ некрестьянскаго состоянія т.е. не занимавшимся обработкой своей земли. Значительно болѣе полнымъ опредѣленіемъ было бы основанное на планахъ и межевыхъ реестрахъ 1876–1878 г.г., такъ какъ въ означенныхъ планахъ и реестрахъ значатся всѣ вооб-

ще земли каждаго¹³ селенія, принадлежавшія членамъ Общества; но, въ первыхъ, въ нихъ произошли нѣкоторыя измѣненія, такъ какъ земля для колоніи Отлетаево пріобрѣтена и самая колонія образована въ 1883 г., т.е. послѣ составленія плановъ, а въ 1884 г. Общество продало своимъ членамъ часть своихъ лѣсовъ при селеніи Черничинъ, пространствомъ въ 114 морговъ; во вторыхъ же, на нихъ не насены¹⁴ земли Войтовства и Подзамча. Вполнѣ точное опредѣленіе земель, дающихъ право владѣльцамъ ихъ быть членами Общества, возможно лишь послѣ повѣрки и исправленія плановъ реестровъ 1876-8 г.г., равно плана колоніи Отлетаево измѣренія 1883 г. и составленія плановъ на земли Войтовства и Подзамча. Въ настоящее же время приходится воспользоваться для этого ликвидационными табелями, представляющими собой акты, опредѣляющіе права записанныхъ въ нихъ усадебъ на участіе въ Обществѣ совершенно безспорно, и дополнить ихъ, быть можетъ, нѣсколькими туманнымъ и расплывчатымъ указаніемъ на земли, входящія въ составъ б. имѣнія Сташица или же пріобрѣтенными Губернскимъ Земледѣльческимъ Обществомъ съ введенія въ дѣйствіе новаго устава, такъ какъ только при такомъ условіи можно быть увереннымъ, что ни одна изъ земель, на кои Сташицъ желалъ распространить дѣйствіе своего устава, не будетъ лишена сопряженныхъ съ этимъ уставомъ правъ.

Въ настоящей статьѣ помѣщены и нѣкоторыя ограничительныя условія (домъ и самостоятельное хозяйств), которыхъ нѣтъ въ уставѣ 1822 г., но нѣтъ только въ видѣ статьи общаго характера; если же разсмотрѣть въ отдѣльности каждую изъ отдѣльныхъ статей устава 1822 г., касающихся правъ или обязанностей членовъ Общества, мы увидимъ, что права членовъ сводятся къ полученію дерева на постройки и отопленіе домовъ, кирпича на постройку каменныхъ домовъ, хлѣбныхъ ссудъ на случай неурожая, денежныхъ ссудъ на усовершенствованіе земледѣлія и проч.; обязанности же заключаются во взносѣ хлѣба въ магазины содержанія въ своихъ домахъ больныхъ и увѣчныхъ воздѣлываніи полей при школахъ и т.п. Въ осуществленіи всѣхъ этихъ правъ лица, не имѣвшія усадебной осѣдлости и хозяйства въ предѣлахъ Общества, не могутъ нуждаться, равно никоимъ образомъ не могли они и исполнять указанныхъ выше обязанностей;

13 W podstawie „кажлаго”.

14 Нанесены?

почему совершенно ясно, что основатель Общества не могъ имѣть ихъ въ виду въ качествѣ своего Общества, которое потому и названо имъ „Земледѣльческимъ“.

Ст. 3 и примѣч. Вопросъ о томъ, могутъ ли лица постороннія пріобрѣтать земли отъ членовъ Общества и даетъ ли имъ такое пріобрѣтеніе права членовъ, въ уставѣ Сташица разработаны крайне неясно и даже противорѣчиво: такъ по ст. 3 этого устава лица, пріобрѣтающія землю, входящую въ составъ владѣній Общества, обязаны только доказать, что у нихъ земли менѣе 100 морговъ и при этомъ условіи вносятся въ общественную ипотеку, а слѣдовательно пріобрѣтаютъ права членовъ Общества, это подтверждается далѣе и въ 3 части ст. 42 устава Сташица, при чемъ ни въ одной изъ другихъ статей этого устава не содержится запрещенія пріобрѣтать общественную землю лицамъ постороннимъ; между тѣмъ во всехъ статьяхъ (16, 36 и проч.), где говорится о правахъ членовъ Общества, всѣ эти права относятся только къ „наслѣдственнымъ владѣльцамъ“. Поэтому приходится предположить что Сташицъ или подъ словомъ „наслѣдственный“ понималъ не то, что обыкновенно подъ нимъ понимается, или же включилъ ст. 3 и 42 въ свой уставъ по ошибкѣ. Первое предположеніе несомнѣнно правильнѣе прежде всего на основаніи, которыя приведены выше подъ ст. 1, а разъ Сташицъ считалъ возможнымъ распространять дѣйствіе своего устава на цѣлыя построенія деревни, странно было бы, если бы онъ дѣлалъ въ этомъ отношеніи исключеніе для отдѣльныхъ лицъ. Сверхъ того нельзя не замѣтить, что фактически многія усадьбы за 80 лѣтъ существованія Общества перешли уже въ руки лицъ постороннихъ, которыя однако совершенно безспорно пользовались и пользуются донинѣ всѣми правами членовъ Общества.

Однако давать отдѣльнымъ членамъ Общества слишкомъ большой простор въ распоряженіи своими имуществами врядъ ли желательнo уже по одному тому, что званіе члена Общества чрезвычайно выгодно, и лица постороннія готовы давать непомѣрно высокія цѣны за землю въ Обществе, что влечетъ за собой спекуляцію на земли и можетъ послужить къ дробленію земель членовъ Общества на крайне мелкія части и къ непомѣрному увеличенію числа членовъ, чѣмъ значительно умалились бы права членовъ существующихъ. Въ отношеніи земель тѣхъ членовъ, кои принадлежатъ къ крестьянскому состоянію, дѣйствуетъ нынѣ законъ 11 іюня 1891 г. о недробленіи крестьянскихъ земель, земли же остальныхъ членовъ свободны отъ

дѣйствія этого закона, а между тѣмъ именно эти лица, какъ не занимающіяся въ большинствѣ хлѣбопашествомъ, скорѣе всего могутъ заниматься земельными спекуляціями, почему желательно сравнять ихъ въ этомъ отношеніи съ членами Общества – крестьянами. Этими соображеніями и объясняется второе изъ ограниченій, помѣщенныхъ въ примѣнаніи къ настоящей статьѣ. Что касается перваго ограниченія (согласіе уполномоченныхъ), таковое основано на соображеніи, что вообще вступленіе въ какую либо корпорацію безъ согласія на то самой корпораціи, являлось бы нѣсколько страннымъ, а равно на толкованіи воли основателя Общества Сташица, требовавшего въ ст. 3 своего устава, чтобы всякій пріобрѣтатель недвижимости, находящейся въ предѣлахъ земель Общества, представилъ въ Хозяйственный Совѣтъ „разрѣшеніе“ – безъ указанія на то, кѣмъ такое разрѣшеніе должно быть дано; правилнѣе всего установить, чтобы такое разрѣшеніе давало учрежденіе, наиболѣе представляющее интересы всего Общества, т.е. Собранія Уполномоченныхъ.

Ст. 4 и 5 Основатель Общества Сташиць въ статьяхъ 5, 6, 7, и 12 своего устава ясно выразилъ свою волю – не видѣть въ средѣ членовъ Общества люд ей прочныхъ, а равно и черезчуръ состоятельныхъ, что и понятно, такъ какъ поселдніе могли бы подчинить своему вліянію всѣ дѣла Общества, каковое явленіе и наблюдалось особенно при наслѣдственныхъ Предсѣдателяхъ Общества, а равно обнаружено отчасти и при послѣдней ревизіи: на примѣръ, стипендіей для окончанія образованія пользуется нынѣ не одинъ изъ бѣдныхъ членовъ Общества, а сынъ члена Хозяйственного Совѣта Приступы, человѣка очень состоятельнаго, въ противность ст. 20 устава Сташица. Было бы весьма желално не нарушать и на будущее время воли основателя въ этомъ отношеніи, но тѣ меры для приведенія этой воли въ исполненіе, которыя были установленны Сташицемъ, въ настоящее время невыполнимы, какъ въ отношеніи крестьянъ, такъ и вообще всѣхъ членовъ Общества – въ отношеніи крестьянъ потому, что ВЫСОЧАЙШЕЕ Повелѣніе 3 ноября 1887 г. признало статьи 5, 6, 7 и 12 не относящимся къ крестьянамъ, въ отношеніи же всѣхъ вообще членовъ Общества потому, что насильственная продажа недвижимаго имущества вообще противорѣчитъ общегражданскимъ узаконеніямъ и въ особенности ипотечному уставу изд. 1818 г.; поэтому фактически воля завѣщателя нкогда въ этомъ отношеніи не выполнялась, и въ настоящее время въ составѣ Общества имѣются лица, лишеныя правъ по суду, а также владѣющія землей въ ко-

личествѣ, превышающемъ 100 морговъ, напр. въ Побережанахъ у Вишневскаго 127 морговъ, Міяковскаго 205 мор. Для того, чтобы въ дальнѣйшемъ Общество имѣло дѣйствительную возможность осуществлять волю своего основателя, въ настоящемъ проектѣ продажа имущества замѣнена исключеніемъ изъ числа членовъ Общества – временнымъ и постояннымъ съ предоставленіемъ послѣдняго не Хозяйственному Совѣту, входящему по своей дѣятельности въ постоянныя столкновенія съ отдѣльными членами Общества и могущему поэтому быть иногда пристрастнымъ, а собранію уполномоченныхъ, какъ учрежденію временному и состоящему изъ довольно значительнаго числа лицъ. Къ указаннымъ двумъ причинкамъ въ проектѣ присоединена и третья – вредъ, причиняемый членами Обществу; основаніемъ къ этому послужило то обстоятельство, что при ревизіи дѣлъ Общества обнаружено, что Общество вынуждено вести массу судебныхъ процессовъ о потравахъ и лѣсныхъ порубкахъ со своими членами, что въ сущности совершенно ненормально и при слабыхъ взысканіяхъ не достигаетъ осязательныхъ результатовъ; гораздо лучше предоставить право самому Обществу воздѣйствовать на своихъ членовъ, причиняющихъ ему вредъ, безъ суда – исключеніемъ изъ своей среды, каковая мѣра должна оказать на членовъ самое благотворное вліяніе, такъ какъ члены Общества вообще чрезвычайно дорожатъ своимъ званіемъ и сопряженнымъ съ нимъ привилегіями. Проектируемая мѣра въ сущности не противорѣчитъ и волѣ Стащица, который статьей 109 своего устава опредѣлилъ, что въ случаѣ нарушенія правилъ устава члены Общества „подвергаются состоявшимся въ этомъ отношеніи рѣшеніямъ Хозяйственнаго Совѣта“, но не разъяснилъ, въ чемъ должны заключаться такія рѣшенія.

Ст. 6 Въ 1 статьѣ своего устава Стащицъ опредѣлилъ опредѣлилъ цѣлю Общества – взаимное въ случайѣ несчастій содѣйствіе. Опредѣленіе это въ сущности далеко не точно, такъ какъ содержаніе многихъ отдѣльныхъ статей устава Стащица ясно доказываетъ, что кромѣ цѣли взаимопомощи преслѣдовалась еще и цѣль увеличить благосостояніе членовъ Общества съ помощью средствъ, отъ нихъ вовсе не зависѣвшихъ – именно – эксплуатаціи имущества, дарованныхъ имъ Стащицемъ. Уже очень давно, если не съ самаго начала существованія Общества, все то, что составляли собой проявленія взаимопомощи, почти или даже вовсе не исполнялось: никакой помощи въ натурѣ члены Общества другъ другу не оказывали ни при постройке домовъ сторѣвшихъ (ст. 58 устава Стащица),

ни при наводненіяхъ (ст. 56), ни при неурожаяхъ и градобитіяхъ. При наслѣдственныхъ Предсѣдателяхъ во всѣхъ этихъ случаяхъ пострадавшіе члены получали пособіе изъ кассы Общества въ виде аванса, который потомъ распредѣлялся по контрольнымъ книгамъ между членами Общества долгомъ, ко взысканію котораго однако никакихъ мѣръ нкогда не принималось; при настоящемъ и.д. Предсѣдателя, назначенномъ отъ Правительства, даже и эта, положимъ совершенно ненужная формальность перестала исполняться. Запасы зерна изъ хлѣбныхъ магазиновъ былъ разобранъ еще до 1862 г., никакого ссыпа послѣ того въ нихъ не дѣлалось и лишь по контрольнымъ книгамъ разобранное зерно показывается долгомъ на членахъ Общества. Живучими оказались лишь тѣ статьи устава Сташица, которыя имѣютъ цѣлью исключительно благосостояніе членовъ Общества безъ всякихъ съ ихъ стороны расходовъ. Измѣнить этотъ порядокъ въ настоящее время трудно, если даже не невозможно: члены Общества дорожатъ имъ лишь постольку, поскольку оно даетъ имъ выгоды и готовы упразднить его въ случаѣ, если на нихъ будутъ наложены какия либо обязательства по отношенію другъ къ другу. Если въ новомъ уставѣ и оставить въ силѣ статьи о такихъ обязательствахъ, статьи эти какъ были, такъ и останутся мѣртовой буквой. А потому настоящій проектъ совершенно исключаетъ ихъ. Разъ однако исключается все то, что составляетъ „взаимное въ случаѣ несчастій содѣйствіе“, болѣе чѣмъ страннымъ было бы сохранить прежнее опредѣленіе цѣли Общества, а потому въ настоящей статьѣ проекта это опредѣленіе замѣнено другимъ, вполне соответствующимъ содержанию всего проекта и фактическому положенію дѣлъ Общества.

Ст. 7 Въ настоящей статьѣ въ общихъ чертахъ указаны способы, коими достигаются указанные въ ст. 6 цѣли; всѣ способы эти взяты за исключеніемъ указаннаго въ п. 3 изъ устава Сташица и объясненія не требуютъ; основанія п. 3 уже изложены въ объясненіяхъ къ ст. 1 проекта.

Ст. 8 и 9 Статьи эти объясненія не требуютъ.

Ст. 10 По уставу Сташица средства Общества образовывались изъ доходовъ отъ арендъ корчемъ, мельницъ, прудовъ и другихъ недвижимостей. Послѣ введенія казенной продажи питей право пропинаціи было у Общества отнято и въ вознагражденіе за это Общество получило капиталъ, составляющій нынѣ главный источникъ средствъ Общества.

Ст. 11 и примѣч. 1 и 2 Въ Обществѣ не ведется донинѣ никакихъ инвентарныхъ книгъ, что крайне затрудняетъ выясненіе прироста и убыли его имущества; по распоряженію производившей ревизію Коммисіи составлена инвентарная опись и во избѣжаніе въ будущемъ такого же положенія дѣль въ проектъ устава включена настоящая статья. Необходимость примѣчанія перваго выяснена выше въ объясненіяхъ къ ст. 2 проекта, примѣчаніе же 2-е взято изъ 2 части 11-ой статьи устава Сташица.

Глава II. Лѣсное хозяйство.

Ст. 12, 13 и 14 Уставомъ Сташица былъ предусмотрѣнъ въ ст. 59 своеобразный планъ лѣсного хозяйства. Планъ этотъ, по своему времени быть можетъ и весьма прогрессивный, въ настоящее время не соответствующее техническимъ требованіямъ, выработаннымъ лѣсной наукой, да и что важнѣе всего, носитъ характеръ слишкомъ общихъ указаній, почему примѣненіе его на практикѣ при разныхъ Предсѣдателяхъ было крайне разнообразно; поэтому въ настоящее время въ лѣсахъ встрѣчаются вперемешку пространства, заросшія молоднякомъ и старымъ лѣсомъ, администрація же Общества, не имѣющая въ составѣ своемъ техника – спеціалиста, не въ состояніи раздѣлить правильно лѣса на лѣсосѣки и назначаетъ таковыя въ разныхъ мѣстахъ, соображаясь лишь съ густотой и возрастомъ лѣса, а равно нуждой членовъ Общества въ древесномъ матеріалѣ, благодаря чему путаница въ лѣсномъ хозяйствѣ все увеличивается и лѣса не даютъ того количества и качества матеріала, каковой получался бы при соблюденіи точно и научно составленнаго лѣсохозяйственнаго плана. Въ виду этого и включена въ проектъ ст. 13 относительно составленія плана лѣсного хозяйства техникомъ спеціалистомъ. Такъ какъ однако Общество по состоянію своихъ средствъ врядъ ли можетъ содержать въ качествѣ мѣстнаго ученаго лѣсовода, лица же, технически не подготовленные, могутъ допускать ошибки въ исполненіи плана, предположено подчинить Общество постоянному техническому надзору со стороны учрежденія какъ болѣе въ такомъ дѣлѣ компетентнаго – лѣсоохранительнаго Комитета.

Ст. 15 Въ уставѣ Сташица было указано (ст. 63), что лѣсомъ пользуются всѣ „наслѣдственные землевладѣльцы“ за исключеніемъ жителей г. Рубешова и владѣльцы земель, принадлежащихъ городу

Рубешову. Подъ послѣдними подроумѣвались жители Войтовства и Подзамча, а потому нынѣ, когда уже точно выяснено, что вообще правами членовъ Общества пользуются только жители этихъ двухъ частей города, нѣтъ надобности писать въ настоящей статьѣ обо всемъ городѣ, какъ неимѣющемъ никакого вообще отношенія къ Обществу.

Ст. 16 По уставу Сташица распределеніе лѣсного матеріала должно было производиться единолично Предсѣдателемъ безъ постановленій Хозяйственнаго Совѣта. Порядокъ этотъ нельзя не признать неудобнымъ, ибо онъ даетъ Предсѣдателю слишкомъ большую власть, да и можетъ вызывать много нареканий по отношенію къ личности Предсѣдателя. Надобно однако замѣтить, что со времени назначенія Предсѣдателя отъ Правительства распределеніе лѣса производилосъ всегда по постановленіямъ Хозяйственнаго Совѣта, каковой порядокъ и узаконяется настоящей статьѣй проекта. Это не будетъ собственно даже стоять въ противорѣчій съ волей основателя, такъ какъ въ пунктѣ 11 ст. 81 своего устава онъ возложилъ на Хозяйственный Совѣтъ „наблюдать, дабы каждый получалъ то, что ему назначено уставомъ“.

Разрѣшеніе Совѣту замѣнять збиранину при возможности другимъ родомъ топлива тѣмъ, что при увеличившемся народонаселеніи валежника и сушника и теперь не хватаетъ для всѣхъ нуждающихся членовъ Общества, при введеніи же технически правильнаго лѣсного плана и¹⁵ будетъ еще меньше; сверхъ того при взглядѣ крестьянскаго населенія вообще на лѣсъ, какъ на Божій даръ, развитіе котораго не зависитъ отъ человѣческой техники, при сборѣ валежника производятся поврежденія и сырораствующаго лѣса, почему вполнѣ правильно возможно вести лѣсное хозяйство лишь при условіи воспрещенія совершенно сбора валежника; разъ нѣтъ другого топлива, такое воспрещеніе слишкомъ тяжело отозвалось бы на благосостояніи членовъ Общества и вызывало бы страшное неудовольствіе; но въ случаѣ возможности замѣны валежника другимъ родомъ топлива, это не могло бы принести Обществу ничего кромѣ пользы.

Ст. 17 и примѣч. По уставу Сташица каждый членъ Общества могъ получать матеріала изъ лѣсосѣкъ столько, сколько ему нужно;

15 Poprawione na dwuliterowym nieodczytanym wyrazie, drugą wstawioną literę (π?) przekreślono.

нынѣ это совершенно невозможно въ виду увеличенія народонаселенія, а потому фактически получаютъ лѣсъ только болѣе въ немъ нуждающіеся; опредѣленіе степени этой нужды требуетъ подробнаго разслѣдованія, занимающаго много времени, а потому въ настоящую статью и включено требованіе о подачѣ заявленій по крайней мѣрѣ за 3 мѣсяца до рубки лѣсосѣки, а равно предусмотрѣна возможность удовлетворенія просьбъ лишь въ нѣкоторой ихъ части.

Въ уставѣ Сташица не предусмотрѣно удовлетвореніе строительнымъ матеріаломъ членовъ Общества въ случаяхъ особыхъ бѣдствій, что и понятно потому, что согласно ст. 13 этого устава въ такихъ случаяхъ новые дома должны быть каменные и помогать ихъ строить должны всѣ жители даннаго селенія. Какъ указано выше въ объясненіяхъ къ ст. 6, фактически взаимопомощь въ этомъ случаѣ не осуществлялась, почему требованіе ея и выброшено изъ настоящаго проекта; что же касается каменныхъ домовъ, то такихъ несмотря на 80 лѣтъ дѣйствія устава Сташица, мы въ селеніяхъ Общества почти не встрѣтимъ, что и понятно, такъ какъ во первыхъ, глина для кирпича въ Грубешовскомъ уѣздѣ встрѣчается рѣдко, почему кирпичъ очень дорог и постройка кирпичнаго дома крестьянину вообще говоря не по средствамъ, а по вторыхъ, уставъ Сташица разрѣшалъ членамъ Общества получать древесный строительный матеріалъ во всехъ случаяхъ кромѣ пожара. Заставить членовъ Общества строить каменные дома можно было бы лишь при условіи рѣшительнаго отказа имъ въ полученіи лѣса, въ какихъ бы то ни было случаяхъ, что однако невозможно, такъ какъ противорѣчило бы волѣ основателя и сводило бы къ нулю всѣ выгоды, доставляемыя членамъ Общества уставомъ Сташица. Но разъ дается строительный матеріалъ человѣку, у котораго домъ обветшалъ, было бы крайней несправедливостью отказывать въ немъ тому, кто потерялъ все имущество отъ пожара и находится поэтому въ сравнительно гораздо худшемъ положеніи. Нельзя не упомянуть при этомъ, что вопросы эти уже фактически разрѣшены самой жизнью: въ Обществѣ имѣется нѣсколько лѣсныхъ складовъ, изъ которыхъ выдается матеріалъ лицамъ, постигнутымъ особыми бѣдствіями.

Ст. 18 Эта статья въ сущности объясненій не требуетъ, такъ какъ всѣ казанныя въ ней нужды имѣются и въ уставѣ Сташица за исключеніемъ лѣсныхъ складовъ, необходимости коихъ объяснена выше подъ ст. 17, и сервитутовъ православнаго духовенства, каковыя уста-

новлены по закону 18 іюля 1866 г. и занесены въ ипотечную книгу на Общественныя земли.

Въ уставѣ Сташица (ст. 62) была еще указана обязанность Общества доставлять лѣсъ и дрова настоятелю римско-католическаго прихода. Это обязательство было записано въ отд. III ипотечнаго указателя имѣнія Грубешовъ, но по указу Люблинскаго Губернскаго Правленія отъ 22 декабря 1867 г. изъ означеннаго указателя исключено, а потому и не включено въ настоящій проектъ.

Ст. 19 По уставу Сташица рубка всей лѣсосѣки возлагалась на всѣхъ землевладѣльцевъ Общества по очереди. Фактически это однако не осуществлялось вслѣдствіе неудобствъ чисто техническаго характера, такъ какъ многія селенія Общества расположены отъ назначаемыхъ въ рубку лѣсосѣкъ въ разстояніи до 25 верстъ, такъ что распределить трудъ по рубкѣ равномерно между отдѣльными хозяйствами крайне затруднительно. Поэтому деревья, нужныя для надобностей складовъ управленія и проч. вырубаются наемными рабочими, лѣсъ для построекъ нуждающимся членамъ назначается на корню и они сами для себя его вырубаютъ. Такой порядокъ, какъ болѣе удобный, оставляется и настоящимъ проектомъ. Уплата расходовъ по заготовкѣ лѣса при выдачѣ такового изъ лѣсныхъ складовъ объясненій не требуетъ, разъ лѣсъ рубится наемными рабочими.

Глава III. Доходныя статьи.

Ст. 20 и примѣч. По уставу Сташица корчмы и мельницы сдавались въ безсрочную или срочную до 30 лѣтъ аренду. Безсрочной аренды нынѣ, на основаніи ст. 3032 пост. Учр. Ком., устанавливать нельзя и имущества, находящіяся въ таковой, подлежатъ выкупу арендаторами, такъ что въ этомъ отношеніи настоящая статья и примѣчаніе къ ней въ объясненіи не нуждаются. Что же касается требованія настоящей статьи о сдачѣ на будущее время доходныхъ статей на срокъ до 6 лѣтъ, такое объясняется, во первыхъ, замѣчаемымъ нынѣ всюду быстрымъ ростомъ цѣнъ на землю и аренду таковой, почему заключеніе договоровъ аренды на срокъ болѣе долгіе можетъ оказаться невыгоднымъ для Общества, а во вторыхъ, шестилѣтнимъ срокомъ службы Предсѣдателя установленнымъ ст. 63 проекта, каждый новый Предсѣдатель будетъ стараться

zareкомендовать себя сразу передъ Обществомъ съ хорошей стороны и будетъ прилагать всѣ усилія для того, чтобы сдать доходныя статьи въ аренду на условіяхъ, наиболѣе выгодныхъ для Общества.

Ст. 21 Кромѣ лѣсовъ, прудовъ и торфяныхъ луговъ въ Обществѣ имѣются земли пахатныя и луговыя, не представляющія особой цѣнность и сдаваемые въ аренду на условіяхъ, не всегда для Общества выгодныхъ (напр. бывшая предсѣдательская земля, сдаваемая въ суммѣ 8 р. за моргъ); между тѣмъ земли въ предѣлахъ Земледѣльческаго Общества стоитъ болѣе 200 р. моргъ и купить ее очень трудно, такъ какъ спросъ велика, а предложеніе крайне ограничено. Какъ указано выше, благодаря увеличенію народонаселенія, многіе члены Общества обезземеливаются, а потому врядъ ли можно считать противорѣчащимъ болѣе основателя предоставленіе Обществу права продавать ненужную ему землю своимъ членамъ, разъ Общество найдетъ это для себя выгоднымъ; во избѣжаніе легкомысленныхъ въ этомъ случаѣ рѣшеній дѣло это предоставлено настоящей статьей собранію уполномоченныхъ съ утвержденія Губернатора.

Ст. 22 Объясненіе этой статьи изложено выше подъ статьями 1 и 21. Высшій предѣлъ участковъ въ 18 морговъ основанъ на ст. 38 устава Сташица, которая запрещаетъ ссужать деньгами на покупку земли лицо, владѣющее уже 18 моргами земли, изъ чего видно, что именно 18 морговъ Сташиць считалъ наивысшимъ нормальнымъ надѣломъ.

Глава IV. Капиталы, приращеніе ихъ и ссудная операція.

Ст. 23 Объясненія не требуетъ.

Ст. 24 Уставъ Сташица не знаетъ раздѣленія капиталовъ, но это и понятно, такъ какъ при основаніи Общества капиталы заключались въ недвижимостяхъ и правѣ пропинаціи. Нынѣ такое раздѣленіе безусловно необходимо, какъ для обезпѣченія нуждъ отдѣльныхъ его членовъ.

Ст. 25 Помѣщеніе основного капитала въ государственныхъ бумагахъ объясненія не требуютъ; покупка земель и перепродажа ихъ членамъ составляетъ операцію, ни съ какимъ рискомъ не сопряженную, такъ какъ до окончательнаго выкупа земли является обезпеченіемъ долга.

Ст. 26 Капиталъ основной можетъ давать „maximum” 4%, оборотный – въ большей своей части не свыше 1%. При такихъ условіяхъ Общество не въ состояніи содержать свою администрацію. А потому ему нужно имѣть капиталъ, изъ коего можно было бы извлекать какъ можно больше дохода, каковой доходъ наиболѣе обезпечивается ссудами подъ ипотеки или же бумагами частныхъ кредитныхъ учрежденій, почемъ настоящей статьѣй и предположено разрѣшить употреблять на это записанный капиталъ.

Ст. 27 Объясненія не требуетъ.

Ст. 28, 29 и 30 Уставъ Сташица знаетъ только долгосрочныя ссуды и притомъ на 4 опредѣленныхъ надобности; въ ст. 45 устава содержится даже категорическое запрещеніе выдавать ссуды на какия либо другія надобности. Но надобно скорѣе всего думать, что запрещеніе это плодъ какого то недорозумѣнія, или просто недоговорки; это ясно изъ ст. 38, запрещающей давать деньги въ ссуды на покупку земли лицамъ, имѣющимъ уже 18 морговъ; очевидно, лицамъ, имѣющимъ земли менѣе, Сташиць полагалъ возможнымъ давать подобныя ссуды, а между тѣмъ покупка земли не указана въ числѣ тѣхъ 4-хъ надобностей, которыя перечислены въ ст. 32 устава. На этомъ основаніи проектъ расширяетъ значительно ссудную операцію. Къ 4-мъ надобностямъ установленнымъ Сташицемъ, для долгосрочныхъ ссудъ присоединена пятая, по мѣстнымъ условіямъ чрезвычайно важная, о не имѣвшая еще мѣста въ 1822 г. – выплата наслѣдственныхъ долей раздѣлѣ имуществъ: какъ извѣстно, законъ 11 іюня 1891 г. запрещаетъ дѣлить крестьянскія усадьбы на части, меньшія, чѣмъ 6 морговъ; поэтому, разъ у владѣльца шестиморговой усадьбы имѣется нѣсколько дѣтей, землю получаетъ одинъ, который и долженъ немедленно выплатить сонаслѣдникамъ ихъ частей наслѣдства, т.е. при нынѣшнихъ цѣнахъ на землю до 200 р. за моргъ. Это ставить его въ прямо таки невозможное положеніе и здѣсь болѣе, чѣмъ во всякомъ другомъ случаѣ, необходимо прійти ему на помощь для того, чтобы онъ не разстроилъ окончательно своего хозяйства. Въ сущности такая ссуда вполне подходитъ подъ понятіе ссуды на усовершенствованіе земледѣлія, каковое у даннаго хозяина безъ ссуды неминуемо придетъ въ полный упадокъ, а потому включеніе въ ст. 29 проекта пункта 5 – не можетъ быть признано противорѣчащимъ волѣ основателя Общества.

Процентъ на ссуды, указанный въ уставе Сташица, крайне малъ, но увеличеніе его было бы нарушеніемъ воли основателя, а пото-

му таковой и оставленъ въ проектѣ, но для большаго удобства при веденіи кассовыхъ книгъ $\frac{1}{2}$ процента на весь капиталъ замѣненъ 1% отъ остаю щейся въ долгу суммы, что въ результатахъ даетъ разницу очень незначительную (на 100 р. вмѣсто 10 р. даетъ 10 р. 50 к.). Кромѣ однако указанныхъ выше надобностей у членовъ Общества могутъ имѣться и другія нужды, на примѣръ – необходимость купить скотъ, домашнюю утварь не сельско-хозяйственного характера; наконецъ, многіе члены Общества, воспитывающіе дѣтей въ учебныхъ заведеніяхъ, но, будутъ достаточно состоятельными для того, чтобы разщитывать на безвозвратное пособіе, часто нуждаются въ деньгахъ для уплаты за право ученія и содержаніе дѣтей какъ разъ въ то время, когда у сельскаго хозяина свободныхъ денегъ нѣтъ. Въ настоящее время въ долгосрочныхъ ссудахъ находится около 60.000 р., оборотный же капиталъ около 120.000 р., т.е. очевидно, отъ долговременныхъ ссудъ всегда будетъ оставаться излишекъ, который нужно будетъ помѣстить въ % бумаги съ рискомъ потери при постоянной ихъ покупкѣ и продажѣ. Гораздо цѣлесообразнѣе удовлетворять этими деньгами указанныя выше нужды членовъ Общества въ дешевомъ кредитѣ, но, конечно, не на такихъ льготныхъ условіяхъ, на какихъ выдаются ссуды для надобностей, установленныхъ основателемъ Общества, а на такихъ, при которыхъ Обществу былъ бы обезпеченъ доходъ не меньшій, чѣмъ отъ % бумага, т.е. 5%.

Ст. 31 и примѣч. Настоящая статья проекта и примѣч. основаны на ст 44 и 45 устава Сташица. Такъ какъ однако въ послѣднеуказанныхъ статьяхъ не оворится о способѣ оцѣнки недвижимыхъ имуществъ, принимаемыхъ въ обезпѣченіе ссуды, въ проектѣ указанъ способъ, по мѣстнымъ условіямъ наиболѣе удобный, при чемъ во избѣжаніе злоупотребленій со стороны Хозяйственного Совѣта на его членовъ возложена солидарная отвѣтственность за оцѣнку земли.

Ст. 32 Почти всѣ земли лицъ крестьянскаго, а частью и не крестьянскаго состоянія, принадлежащихъ къ Обществу, не имѣютъ устроенныхъ ипотекъ, а потому, несмотря на большую обезпѣченность для кредитора ссудъ, лежащихъ на ипотекowanychъ имуществвахъ, поставить въ обязанность Обществу выдавать ссуды лишь подъ такія имущества создало бы для большинства членовъ неимовѣрныя затрудненія и благія цѣли, положенная Сташицемъ въ основу ссудной операціи, не могли бы достигатся. Правда, въ своемъ уставѣ Сташиць говорилъ объ ипотекѣ, заведенной въ

самомъ Обществѣ. Но ипотека эта осталась только на бумаге, такъ какъ противорѣчить ипотечному уставу 1818 г., по которому ипотеки могутъ быть только губернскія и уѣздныя – при судебныхъ учрежденіяхъ и только тѣ акты, которые занесены въ означенныя ипотеки, имѣють значеніе крепостныхъ. Никакихъ другихъ ипотекъ ипотечный уставу 1818 г., не предусматриваетъ и даже запрещаетъ установленіе двухъ ипотекъ на одно и то же имущество, а потому въ Обществѣ никогда не велось официальныхъ ипотечныхъ книгъ и не состояло ипотечнаго писаря¹⁶, назначаемаго по 48 ст. устава Стащица судебной властью. Съ 1843 г. При Канцеляріи Хозяйствъ веннаго Совѣта были, правда, заведены частныя ипотечныя книги, но вслѣдствіе неправильнаго ихъ вѣдѣнія, онѣ не могутъ быть признаны имѣющими какое либо значеніе, ибо велись не ипотечнымъ писаремъ, а всѣми служащими въ канцеляріи и при томъ крайне небрежно: отмѣтки о переходѣ правъ собственности дѣлались, но не всегда, притомъ весьма неполныя и неясныя, а нѣкоторыя даже заносились карандашемъ. Оставляя поэтому въ настоящемъ проектѣ требованіе о веденіи общественной ипотеки нѣтъ никакихъ основаній, такъ какъ ипотека такая будетъ имѣть характеръ лишь памятныхъ записокъ, которыя Судебнымъ учрежденіями будутъ признаваться лишь наравнѣ съ обыкновенными записями въ книгахъ личныхъ счетовъ заемщиковъ.

Порядокъ выдачи ссудъ подъ имущества, имѣющія устроенную ипотеку, основанъ на ипотечномъ уставѣ изд. 1818 г. и объясненій не требуетъ. При этомъ однако поставлено въ проектѣ два требованія – о внесеніи долга Обществу на 1 мѣстѣ IV отдѣла ипотечнаго указателя и отсутствіе въ III отдѣлѣ записей объ обремененіяхъ; требованія эти могутъ показаться черезъчуръ строгими, такъ какъ частныя лица, давая въ долгъ деньги на ипотеки, не стѣсняются подобными условіями; но Обществу, какъ учрежденію, брать на себя ту массу хлопотъ, которая соединяется съ такими условіями, очень неудобно,

16 Pisarza ksiąg wieczystych zatrudniał organ państwowy. W związku z tym TRH obawiało się, by za ewentualne jego przestępstwa nie pozostawał on bezkarny wobec Rady Gospodarczej (sygnalizował to już pierwszy prezes). Stowarzyszeni dysponując w początkach TRH bardzo skromnym majątkiem, mogli korzystać jedynie z drobnych pożyczek. Natomiast w stosunku do mieszczan hrubieszowskich bezwzględnie egzekwowano obowiązek wpisów do ksiąg wieczystych. Na samym początku udzielania dużych kredytów prezes osobiście występował do notariusza o ich założenie dla kredytobiorcy. J. Panasiewicz, *Hipoteka miasta Hrubieszowa*, w: „Archiwariusz Zamojski”, 15 (2016/2017), s. 162 i nast.

ибо это будетъ постоянно отвлекать служащихъ отъ ихъ прямыхъ обязанностей.

Ст. 33 Поручительство представляетъ собой нововведеніе настоящаго проекта и вводится съ той цѣлію, чтобы дать возможность пользоваться краткосрочными ссудами и малоземельнымъ членамъ Общества, каковыхъ въ настоящее время имѣется довольно много; съ этой же цѣлію предоставлено право быть поручителями и не членамъ Общества, но на условіяхъ, при которыхъ интересы Общества не подвергались бы ни малѣйшему риску.

Ст. 34 и 35 Такой порядокъ выплаты% впередъ съ остающейся въ долгу суммы какъ наиболее удобный, принять вообще во всѣхъ учрежденіяхъ мелкаго кредита; срокъ годовой для платежей по погашенію ссуды и уп латы% принять какъ потому, что такой же срокъ былъ указанъ и въ уставѣ Сташица, такъ и потому, что у земледѣльца обыкновенно деньги бываютъ разъ въ году послѣ сбора урожая.

Новостью по сравненію съ уставомъ Сташица является институтъ отсрочекъ, каковой однако въ объясненіяхъ не нуждается; максимальный трехлѣтній срокъ службы членовъ Хозяйственнаго Совѣта, которые являются отвѣтственными за данныя имъ отсрочки.

Ст. 36 Въ уставѣ Сташица не было указано способовъ взысканія ссудъ съ неисправныхъ заемщиковъ въ очевидномъ предположеніи, что лица, принявшіе на себя извѣстныя обязательства, будутъ непременно исполнять таковыя. Дѣйствительность однако показала совершенно иное: при ревизіи дѣлъ Общества, произведенной въ 1855 г.¹⁷, числилось недоимковъ по ссудамъ 12.521 р. 73,5 к., да и нынѣ числится ихъ „къ 1908 г. 9204 р. 3 к.“ Чтобы обезпечить Общество отъ такого положенія на будущее время, настоящей статьёй вводится пеня и взысканіе ссуды съ движимаго имущества административнымъ порядкомъ черезъ лицъ, облеченныхъ властью, при чемъ для поощренія ихъ въ производствѣ взысканій, каковыя въ противномъ случаѣ могли бы затягиваться, установлено для этихъ лицъ вознагражденіе.

Ст. 37, 38 и 39 Продажа за долги недвижимаго имущества по законамъ губерній Царства Польскаго производится въ

17 Po usunięciu prezesa G. Grotthusa, a przed wyznaczeniem na jego miejsce burmistrza Hrubieszowa Mikołaja Nikanorowicza Sacharowa. J. Panasiewicz, E. Zawadzka, *Przegląd działalności Hrubieszowskiego Towarzystwa Rolniczego*, mps.

административномъ порядкѣ не можетъ, такъ какъ для укрѣпленія правъ собственности пріобрѣтателя на недвижимость требуется нотаріальный актъ или законное судебное рѣшеніе. Поэтому настоящими статьями устанавливается, какъ наиболѣе упрощенный, тотъ порядокъ обращенія взысканія на недвижимое имущество, который установленъ для гминныхъ ссудо-сберегательныхъ кассъ въ губерніяхъ Царства Польскаго.

Ст. 40 Настоящая статья основана на ст. 42 устава Сташица, который (Сташиць) не желалъ, чтобы члены его Общества попали за долги въ кабалу ростовщикамъ; но большая часть членовъ Земледѣльческаго Общества является вмѣстѣ и членами гминныхъ Обществъ – Грубешовскаго и Ярославцакаго, где имѣются ссудо-сберегательныхъ кассы; лишать ихъ права брать деньги въ ссуду въ означенныхъ кассахъ было бы не совсѣмъ справедливо, такъ какъ кассы эти дѣйствовали донинѣ на ихъ же средства; интересы Общества пострадать при этомъ не могутъ, такъ какъ Хозяйственный Совѣтъ имѣетъ всегда возможность снести съ управленіемъ гминной кассы и можетъ выдавать ссуды лишь при условіи отсутствія долга у даннаго лица въ таков ой кассѣ.

Ст. 41 Основана частью на ст. 45 устава Сташица, въ остальномъ же объясненій не требуетъ, какъ клонящаяся въ пользу увеличенія средствъ Общества.

Глава V. Народное просвѣщеніе.

Ст. 42 По уставу Сташица должны были существовать 5 училищъ, получавшихъ пособіе изъ средствъ Общества. Въ настоящее время имѣтся ихъ 7; при этомъ земель, выдѣленной изъ состава земель Общества, пользуются училища Богородыцкое, Дьяконовское, Черничинское и Ярославцакое по 8 морговъ; Шпиколосское – 1 моргъ и Грубешовское двухклассное – 1 моргъ; всѣ эти училища, а равно Славутинское однокласное получаютъ изъ лѣсовъ Общества дрова. Что касается другихъ обязательствъ, установленныхъ ст. 18, 19 и 21 устава Сташица, таковыя не выполняются, такъ какъ училища эти съ изданіемъ Указовъ 30 августа 1864 г. о народномъ образованіи перешли въ завѣдываніе Начальника Учебной Дирекціи и обращены въ городскія и гминныя, каковыя и содержатся на общемъ основаніи при помощи отчасти казны, отчасти же городской

или гминной складки. Поэтому изъ настоящаго проекта эти обязательства исключены.

Ст. 43 Въ уставѣ Сташица не содержитсяъ указаній на право Общества открывать или поддерживать какія либо училища кромѣ 5-ти, указанныхъ въ ст. 17 этого устава. Но это не даетъ основаній считать, что предоставленіе Обществу такого права было бы нарушеніемъ воли Сташица. Напротивъ, все содержаніе его устава ясно доказываетъ, что просвѣщеніе народа было однимъ изъ самыхъ сильныхъ его желаній и указаніе въ уставѣ только на 5 училищъ надо объяснить тѣмъ, что 5 училищъ Сташицъ считалъ обязательнымъ минимумомъ, сообразуясь съ тогдашними средствами Общества; но нигде не видно, чтобы большее количество училищъ Сташицъ считалъ нежелательнымъ, а равно, чтобы онъ признавалъ вреднымъ учрежденіе другого рода просвѣтительныхъ учреждений вродѣ библиотекъ, читаленъ и проч. Фактически уже существуетъ библиотека и читальня Общества въ Дьяконовѣ, народный театръ въ Грубешовѣ, выстроена Обществомъ церковно-приходская школа въ Горныхъ Путновицахъ¹⁸, такая же школа открыта и въ с. Дьяконовѣ въ общественномъ домѣ. Такимъ образомъ настоящая статья проекта, не противорѣча волѣ Сташица, узаконяетъ лишь существующій порядокъ вещей.

Ст. 44 По уставу Сташица Общество обязано было (ст. 20) содержать бѣднаго и способнаго юношу изъ дѣтей своихъ членовъ 4 года въ воеводскомъ и 3 года въ центральномъ училищѣ, при чемъ давать въ первомъ случаѣ стоимость 60 корцевъ ржи и во второмъ – 100 корцевъ или 150 р. Такъ какъ училищъ указаннаго выше наименованія нынѣ нѣтъ, курсъ ученія въ среднемъ и высшемъ учебныхъ заведеніяхъ продолжается не менѣе 12 лѣтъ и высчитываніе денегъ на корцы ржи нынѣ является анахронизмомъ, настоящая статья проекта оставляя въ силѣ идею Сташица – дать возможность Обществу имѣть въ своей средѣ людей образованныхъ, опредѣляетъ лишь минимумъ того расхода, который Общество должно нести на поддержаніе дѣтей своихъ членовъ въ учебныхъ заведеніяхъ; минимумъ этотъ выведенъ въ видѣ приблизительно стоимости 80 корцевъ ржи (*около 7 р. ... кор.*) въ настоящее время, т.е. 600 р. Однако такая стипендія для одного лица слишкомъ велика, ибо содержаніе въ учебномъ заведеніи стоитъ

18 W podstawie *Путковицахъ*.

большою частью не свыше 300 р., по сему сумма и раздѣлена на двѣ равныхъ части; вторая часть назначается на единовременныя пособія потому, что фактически многіе члены Общества обучаютъ дѣтей въ Грубешовской мужеской прогимназіи, содержатъ ихъ дома или у родственниковъ и затрудняются лишь уплатой денегъ за право ученія, где нужно внести сразу 40-50 р., каковая сумма у крестьянина даже зажиточнаго рѣдко бываетъ подъ рукой, не говоря уже о людяхъ малосостоятельныхъ.

Учебныя заведенія ограничены въ сей статьѣ вѣдомствами Народнаго Просвѣщенія и Земледѣлія потому, что Общество нуждается болѣе всего въ свѣдущихъ врачахъ, юристахъ, агрономахъ и лѣсоводахъ, а желательно, какъ того требовалъ и Сташиць, чтобы питомцы Общества могли впослѣдствіи стать ему полезными.

Глава VI. Попеченіе о нуждахъ земледѣлія и продовольствіи.

Ст. 45, 46, 47 и 48 Въ уставѣ Сташица (ст. 31) для обезпеченія нуждъ продовольствія и обсмѣненія полей установлены хлѣбозапасныя магазины. Фактически они существуютъ и нынѣ, но зерна въ нихъ нѣтъ, такъ какъ оно разобрано въ ссуды еще до 1862 г.¹⁹ и донынѣ числится по контрольнымъ книгамъ за членами Общества. Взыскать большую часть этихъ ссудъ возможно, такъ какъ даже въ актахъ о переходѣ правъ собственности на усадьбы отъ однихъ членовъ Общества къ другимъ записывался и записывается долгъ хлѣба въ магазинъ. Однако возстановливать магазины въ томъ видѣ, въ какомъ они были ранѣе, смысла не имѣетъ: продовольственныя компаніи послѣднихъ неурожайныхъ лѣтъ въ Европейской и Азіатской Россіи ясно доказали, что магазины никакой пользы для нуждъ продовольствія не оказываютъ: хлѣбъ въ нихъ перемѣняется рѣдко и съ большими хлопотами и затрудненіями и большей частью загниваетъ и портится, такъ что не годится не только на обсмѣненіе, но даже для продовольствія. вмѣстѣ съ тѣмъ нельзя не отмѣтить того факта, что въ губерніяхъ Царства Польскаго при сравнительно высокой степени земледѣль-

19 Czyżby dawny lamus dziekanowski wykorzystywany był na magazyn zbożowy do tego czasu, by dopiero po wstawieniu komina wydzierżawić go kowalowi?

ческой культуры поголовныхъ неурожаевъ не бываетъ: бываетъ недородъ въ одной мѣстности, или же одного рода хлѣба, восполняемый сравнительно удовлетворительнымъ урожаемъ въ другихъ мѣстностяхъ или другихъ родовъ хлѣба. Хлѣбъ, правда, дорожать, но купить его всегда возможно. При этомъ важно еще и то, что хлѣбъ у мѣстныхъ крестьянъ болѣе предметъ продажи, чѣмъ домашняго потребленія и въ домашнемъ быту въ значительной мѣрѣ замѣняется картофелемъ. Поэтому для членовъ Общества было бы гораздо лучше получать ссуды денежныя, чѣмъ натурой изъ магазиновъ, въ виду чего настоящій проектъ упраздняетъ магазины, замѣняя ихъ продовольственнымъ капиталомъ, каковой, какъ составляющійся изъ взносовъ членовъ не смѣшивается съ „оставшимся“²⁰ капиталами Общества²¹ ни въ какомъ случаѣ и для удобства его немедленнаго полученія долженъ храниться на текущемъ счету Государственнаго Банка. Полученіе ссудъ изъ этого капитала обусловлено тѣмъ хъ правилами, какими обусловили Сташицъ полученіе хлѣбныхъ ссудъ изъ магазиновъ; 3% роста составляютъ почти тотъ же гарнецъ на взятый въ ссуду корецъ какъ то требуется уставомъ Сташица.

Ст. 49 Одной изъ наибольшихъ заботъ Сташица было попеченіе о нуждахъ земледѣлія и вообще сельскаго хозяйства; этимъ попеченіемъ проникнуты многія статьи его устава. Онъ не указалъ въ уставѣ однако подобно тѣхъ способовъ, какими можно удовлетворить указанныя нужды, очевидно предполагая, что это – дѣло исполнителей. Такъ какъ однако донинѣ почти никакихъ мѣрѣ въ этомъ отношеніи не предпринималось – болѣе всего по недостатку инициативы у администраціи Общества, настоящая статья проекта старается восполнить этотъ недостатокъ, давая нѣкоторыя руководящія въ семъ дѣлѣ указанія.

Глава VII. Врачебная помощь.

Ст. 50 Взята изъ ст. 26 устава Сташица и объясненій не требуетъ.

Ст. 51 По ст. 30 устава Сташица на покупку лѣкарствъ для бѣдныхъ членовъ должна была ежегодно ассигновываться опредѣленная

20 Wyraz ręcznie napisany.

21 Pozostawione wolne miejsce do uzupełnienia, które napisano wcześniej.

сумма (стоимость 100 корцевъ ржи); такъ какъ однако сумма эта можетъ ежегодно колебаться, въ настоящей статьѣ проекта назначенъ только минимумъ этой суммы сообразно дѣйствительно производимому на сію надобность ежегодному расходу. Что касается собственной аптеки, польза таковой не подлежитъ сомнѣнію, но ввиду дороговизны подобнаго предпріятія оно поставлено въ сей статьѣ въ зависимости отъ средствъ Общества.

Ст. 52 По устава Сташица для неимушціхъ больныхъ членовъ Общества долженъ былъ быть устроенъ домикъ возлѣ квартиры врача, увѣчные же и престарѣлые должны были содержаться въ складчину прочими членами Общества и ухаживать въ означенномъ домикѣ за больными (ст. 28, 29, 24 и 25). Фактически ни то, ни другое не осуществлялось домикъ былъ, правда, построенъ, но больныхъ въ немъ не содержалось такъ какъ нѣкому было бы за ними ходить, а – главное – устройство и оборудованіе въ этомъ домикѣ больницы стоило бы слишкомъ дорого и было бы бесполезно въ виду нахождения рядомъ съ домомъ врача Общества – благоустроенной Грубешовской св. Александра Невскаго больницы съ пріютомъ для престарѣлыхъ, куда и помѣщались и помѣщаются серьезно больные и неспособные къ труду члены Общества. Настоящая статья и узаконяетъ этотъ порядокъ.

Глава VIII. Кирпичные заводы.

Ст. 53 Какъ видно изъ ст. 58 устава Сташица мѣчтой основателя было, чтобы во всѣхъ деревняхъ Общества деревянные дома были замѣнены каменными, т.е. кирпичнымъ, такъ какъ самороднаго камня ни въ Грубешовскомъ уѣздѣ, ни въ сосѣднихъ нѣтъ вовсе; для етого Сташиць кромѣ долговременной ссуды на постройку дома установилъ еще выдачу $\frac{1}{4}$ части стоимости каменнаго дома въ виде подарка. Какъ указано выше мѣчта эта такъ и осталась мѣчтой, подарками же на постройку домовъ при наслѣдственныхъ Предсѣдателяхъ Общества пользовались не члены Общества, а жители г. Губернатора – по большей части евреи. Поэтому въ настоящемъ проектѣ право давать подарки на постройку каменныхъ домовъ вовсе исключено. Но чтобы идея основателя могла, въ случаѣ желанія отдѣльныхъ членовъ Общества, быть осуществлена, въ проектѣ оставлены долговременныя денежныя ссуды на постройку кирпичныхъ домовъ,

а равно предоставлено Обществу заботится о снабженіи своихъ членовъ дешевымъ кирпичемъ на постройки. Фактически кирпичные заводы въ Обществе и нынѣ существуютъ, но такъ какъ нужда въ кирпичѣ у членовъ Общества очень незначительна, кирпичъ часто останется невыданнымъ и портится; во избѣжаніе убытковъ отъ этого для Общества въ настоящей статьѣ и установлено право Общества продавать излишекъ кирпича на сторону.

Глава IX. Управление дѣлами Общества.

Ст. 54 По устава Сташица существовали оба учрежденія, поименованныя въ настоящей статьѣ, при чемъ однако Собраніе уполномоченныхъ не носило этого названія (см. ст. 76 и 77 устава Сташица), такъ какъ всѣ функціи его сводились лишь къ выборамъ должностныхъ лицъ. Изложеніе функцій будетъ объяснено ниже подъ ст. 59 проекта.

Ст. 55 Въ ст. 76, 77 и 78 устава Сташица число членовъ избирательнаго собранія было назначено 19, выборы производились на 6 раіоновъ, подъ предсѣдательствомъ мѣстныхъ членовъ Хозяйственнаго Совѣта, при чемъ полагалось выбирать по каждому раіону одно лицо изъ наиболѣе бѣдныхъ, одно или два изъ среднесостоятельныхъ и одно изъ самыхъ богатыхъ; если бы нашлось по нѣскольکو лицъ каждой такой категоріи, выборъ между ними долженъ былъ рѣшатся жребіемъ.

Правила эти въ основѣ своей заключаютъ крайне странныя противорѣчія: судя по тому, что вообще Сташиць предполагалъ, что лицъ каждой категоріи должно быть по одному и только случайно ихъ могло оказаться нѣсколько, при чемъ и въ этомъ случаѣ дѣло рѣшалъ жребій, совершенно непонятно, зачѣмъ нужны были выборы вообще: было бы достаточно описать имущество каждаго жителя даннаго раіона, и безъ всякихъ выборовъ признать самаго бѣднаго, самаго богатаго и такого, стоимость имущества котораго составляетъ среднее арифметическое изъ стоимости имуществъ всѣхъ жителей даннаго селенія, – членамъ собранія выборщиковъ. Идея Сташица въ этомъ случаѣ совершенно понятна – имѣть въ собраніи представителей отъ всѣхъ группъ населенія и не давать преимущества богатымъ передъ бѣдными, но осуществленіе ея крайне несовершенно уже по одному тому, что каждое лицо, желающее быть членомъ избира-

тельного собрания, имѣло бы полную возможность этого достигнуть, растративъ свое имущество и достигши положеня самага бѣднаго въ данномъ районѣ. Фактически все это, конечно, не осуществлялось и выборы производились самымъ обыкновеннымъ порядкомъ по большинству получаемыхъ избираемыми голосовъ, а такъ какъ бѣдныхъ въ селеніяхъ Общества, какъ и вездѣ, больше чѣмъ богатыхъ, послѣдніе особеннаго вліянія на выборы не оказывали и не оказываютъ. Поэтому правила ст. 77 и 78 устава Сташица изъ настоящей статьи исключены.

По официальнымъ свѣдѣніямъ населеніе деревень Земледѣльческаго Общества къ „1 Ноября 1906 года“ представляетъ слѣдующія цифры.

Название селеній: Число жителей обоого пола: Изъ нихъ правосл.:

Черничинъ	1483	1457	[98,2%	26 katolików ^{22]}
Дьяконовъ ^{23]}	760	664	[87,4%	96]
Шпиколосы	958	730	[76,2%	228 ^{24]}
Бѣлошкеры	155	60	[38,7%	95]
Побережаны	675	91	[13,5%	584]
Богородыца	580	566	[97,6%	14]
Ярославецъ	1057	673	[63,7%	384]
Бусенецъ	113	40	[35,4%	73]
Путковицы	270	20	[7,4%	250]
Отлетаево	90	30	[33,3%	60]

Подсчета жителей Войтовства и Подзамча не производилось, но во всякомъ случаѣ число тѣхъ, кои съ семействами пользуются землями б. имѣнія Сташица, очень незначительно, и почти всѣ они католики. Изъ означенныхъ свѣдѣній мы видимъ, что въ выборахъ избирателей не выдержано никакого мало-мальски справедливаго принципа, такъ какъ городъ, въ сущности къ Обществу не принадлежащій, ибо даже жители Войтовства и Подзамча пользуются не всѣми правами членовъ Общества, а потому менѣе другихъ селеній заинтересованны въ правильности избраіія должностныхъ лицъ, давалъ 4 изъ 19 выборщиковъ въ прочихъ же районахъ 1 выборщикъ приходился на слѣдующее число жителей: въ Черничинѣ –

22 Unici, którzy korzystając z ukazu tolerancyjnego, przeszli na katolicyzm.

23 W podstawie „Дьяконовъ”.

24 Tak duża liczba katolików w Szpikolosach to zasługa opieki ostatniego dziedzicznego prezesa TRH Gustawa Grotthusa, który otoczył opornych unitów swą opieką, płacąc za to utratą posady.

на 494, Дьяконовъ на 253, Шпиколосахъ (съ Бѣлошкурами) – на 371, Богородыцѣ съ Побережанами на 485, Ярославцѣ съ Бусенцемъ и Путковицами на 480; распределение достаточно, какъ видно, неправомѣрное. Сверхъ того при существующей религіозной борьбѣ между католиками и православными относительное большинство населенія каждого вѣроисповѣданія въ данномъ районѣ рѣшаетъ судьбу выборовъ; поэтому Богородыца, деревня почти поголовно православная, въ случаѣ непрібытія на сходъ небольшой части своего населенія, должна подчиняться въ выборахъ католической деревнѣ Побережанамъ, католическія Путковицы могутъ вліять на исходъ выборовъ въ православномъ Ярославцѣ. Вообще изъ 19 выборщиковъ могло быть всегда не менѣе 10 католиковъ, между тѣмъ какъ изъ 5141 жителя селеній Грубешовскаго Общества православныхъ 4311 человекъ. Результатомъ этого и было то, что до подчиненія Общества Правительственному контролю – все управление имъ находилось въ рукахъ католиковъ, употреблявшихъ всѣ мѣры для напопаченія населенія. Оказывать въ дальнѣйшемъ содѣйствіе такому попопаченію не въ видахъ Русскаго Правительства, да и содѣйствіе такое являлось бы актомъ крайней несправедливости по отношенію къ большинству населенія Общества – русскомъ и православному. Поэтому въ настоящемъ проектѣ вмѣсто 6 образовано 8 районовъ для того, чтобы въ двухъ изъ нихъ уничтожить искусственно созданное католическое большинство (именно – Богородыца выдѣлена отъ Побережанъ, Ярославецъ отъ Путковицъ); городу т.е. Войтовству съ Подзамчемъ вмѣсто 4-хъ выборщиковъ данъ всего одинъ; остальные выборщики высчитаны по районамъ, считая по 1 человекъ отъ 200 душъ населенія, принимая цифры болѣе 100 за 200 и отбрасывая цифры менѣе 100; колонія Отлетаево, какъ вступающая въ Общество послѣ утвержденія сего проекта, въ счетъ не принта и присоединена на основаніи ст. 56 сего проекта къ селенію Путковицамъ. При такомъ условіи обезпечено не менѣе 25 выборщиковъ (уполномоченныхъ) православнаго вѣроисповѣданія изъ 30, что вполне соотвѣтствуетъ пропорціональному отношенію всего православнаго населенія къ католическому въ предѣлахъ Общества. Число уполномоченныхъ увеличивается съ 19 на 30, но при увеличившемся съ 1822 г. числѣ населенія это возраженій не можетъ, темъ болѣе, что большее число уполномоченныхъ является гарантіей болѣе подробнаго и всестороннаго освещенія нуждъ и интересовъ всего Общества.

Предсѣдательство на сходахъ при выборахъ уполномоченныхъ возложено настоящей статьей проекта на солтысовъ вмѣсто членовъ Хозяйственного Совѣта потому, что одной изъ главныхъ функцій собранія уполномоченныхъ является выборъ должностныхъ лицъ, въ томъ числѣ и членовъ Хозяйственного Совѣта, которые могутъ поэтому оказывать давленіе при выборахъ уполномоченныхъ въ собственныхъ интересахъ.

Въ уставѣ Сташица не указано, кто предсѣдательствуетъ въ собраніи уполномоченныхъ, а потому фактически нынѣ предсѣдательствуетъ въ немъ Предсѣдатель Хозяйственного Совѣта; если это могло не вредить дѣлу при предсѣдателяхъ наслѣдственныхъ или назначенныхъ отъ Правительства, то нынѣ, когда по настоящему проекту собраніе уполномоченныхъ, будетъ избирать Предсѣдателя, такой порядокъ врядъ ли окажется удобнымъ. Поэтому проектъ возлагаетъ предсѣдательствованіе на лицо, въ дѣлахъ Общества не заинтересованное, но по условіямъ своей службы близко знакомое съ дѣлами Общества, – мѣстнаго Коммисара по крестьянскимъ дѣламъ, а на случай его отсутствія на лицо, коему довѣреитъ предсѣдательствованіе главный наблюдатель за правильностью функцірованія всехъ учреждений въ губерніи – Губернаторъ.

Ст. 56 Въ уставѣ Сташица не было указано порядка, какимъ образомъ покупаемыя Обществомъ деревни (ст. 45) принимаютъ участіе въ выборахъ уполномоченныхъ. Настоящая статья проекта восполняетъ этотъ пропускъ. Конечно, возможно было бы установить, чтобы вновь образуемыя на земляхъ Общества деревни выбирали своихъ особыхъ уполномоченныхъ, число которыхъ такимъ образомъ постоянно бы возрастало. Но такой порядокъ врядъ ли былъ бы справедливъ по отношенію къ деревнямъ, существующимъ со времени основанія Общества, и подвергалъ бы колебаніямъ процентное отношеніе православныхъ уполномоченныхъ къ католикамъ, что не желательно въ видахъ чисто правительственныхъ.

Ст. 57 Ст. 79 устава Сташица устанавливала срокъ избранія выборщиковъ шестилѣтний; срокъ этотъ нельзя не признать слишкомъ долгимъ, тѣмъ болѣе что по ст. 67 сего проекта трехлѣтній срокъ установленъ и для членовъ Хозяйственного Совѣта. Что касается далѣе требованія устава Сташица, чтобы выборы избирателей производились 2 января, то таковое слишкомъ уже мелочно и не всегда исполнимо; поэтому настоящій проектъ даетъ на выборы срокъ десятидневный.

Ст. 58 Объясненія не требуютъ.

Ст. 59 Обыкновенныя собранія уполномоченныхъ взяты изъ устава Сташица и объясненій не требуютъ. Что касается собраній чрезвычайныхъ, таковыя составляютъ нововведеніе настоящаго проекта; учрежденіе ихъ основано на изслѣдованіи Коммисією настоящаго и прежняго положенія дѣлъ Общества, изъ коего усмотрѣно, что Хозяйственный Совѣтъ, на который Сташицемъ было возложено рѣшеніе всѣхъ дѣлъ Общества, далеко не всегда стоялъ на высотѣ своей задачи: онъ состоитъ изъ сравнительно небольшого числа лицъ, притомъ кромѣ Предсѣдателя и иногда Бургомистра мало образованныхъ, а часто даже неграмотныхъ, которыя поэтому поддаются вполнѣ подъ вліяніе Предсѣдателя, имѣющаго такимъ образомъ возможность быть неограниченнымъ властелиномъ дѣлъ Общества, что и было постоянно на практикѣ. Если въ дѣлахъ текущихъ это при возможности обжалованія рѣшеній Хозяйственнаго Совѣта, вводимой настоящимъ проектомъ, особенной роли играть не можетъ, то въ дѣлахъ, кореннымъ образомъ мѣняющихъ составъ Общества и положеніе его дѣлъ, можетъ создать для него источникъ большихъ затрудненій въ будущемъ; такіе вопросы, какъ окончательное исключеніе членовъ вслѣдствіе вреда, приносимаго имъ Обществу, покупка и распланированіе земель, расходованіе на текущія нужды запаснаго капитала, являющагося главнымъ источникомъ денежныхъ средствъ Общества, увеличеніе жалованья должностнымъ лицамъ Общества, настолько серьезны, что для избѣжанія легкомысленныхъ въ этомъ дѣлѣ рѣшеній требуется наивозможно полное освещеніе ихъ со стороны интересовъ Общества, а равно самый серьезный и строгий контроль со стороны органовъ Правительства. Право обжалованія здѣсь недостаточно, такъ какъ, напримѣръ, въ вопросѣ о покупкѣ земли крестьяне, жадность которыхъ къ землѣ общіеизвѣстна, могутъ по увлеченію войти въ невыгодную сдѣлку и своевременно не обжаловать таковой, а потомъ, когда невыгоды сдѣлки выяснятся воочію, дѣло будетъ уже непоправимо. Для примѣра можно взять покупку Обществомъ имѣнія Тератинъ, подробное изложеніе которой имѣется въ обзорѣ дѣятельность Общества,

составленномъ въ 1885-86 годахъ²⁵. Поэтому то кромѣ выборовъ должностныхъ лицъ настоящей проектъ емлетъ изъ вѣдѣнія Хозяйственного Совѣта указанныя выше дѣла и поручаетъ ихъ разсмотрѣнію собранія уполномоченныхъ; каковое однако рѣшаетъ ихъ не окончательно, ибо всѣ его рѣшенія восходятъ на разсмотрѣніе Губернатора. Такимъ образомъ для Губернатора имѣется возможность знать по данному вопросу мнѣнія всѣхъ селеній Общества, само же Общество гарантировано отъ ошибокъ и увеличеній, вообще присущихъ малообразованной и неразвитой толпѣ, хотя бы и исполненной самыхъ лучшихъ намѣреній. Примѣчаніе къ настоящей статьѣ помѣщено для того, чтобы функціи Собранія не смѣшивались съ функціями уѣзднаго Комитета и на Собраніе не возлагались бы несвойственныя ему, какъ учрежденію созываемому лишь въ чрезвычайныхъ случаяхъ, обязанности органа постоянного надзора за дѣятельностью Хозяйственного Совѣта.

Ст. 60 Предсѣдатель Собранія, какъ не принадлежащій къ числу членовъ Общества, лишается права голоса во избѣжаніе нареканій въ давленіи на Собраніе со стороны Правительства, благодаря чѣмъ неблагонамеренныя лица могутъ утверждать, что данному вопросу не дано надлѣжащаго освѣщенія.

Ст. 61 Объясненія не требуютъ.

Ст. 62 По уставу Сташица Хозяйственный Совѣтъ состоитъ изъ Предсѣдателя и 6 членовъ, т.е. семи человекъ. Настоящей статьѣй этотъ составъ уменьшенъ до 6-ти, при чѣмъ вмѣсто бургомистра предположенъ выборный товарищъ Предсѣдателя и упраздненъ особый членъ отъ г. Грубешова, Войтовство же и Подзамче присоединены къ Богородицкому району. Исключеніе послѣдняго члена въ виду объясненій, данныхъ выше, относительно правъ г. Грубешова на участіе въ дѣлахъ Общества, новыхъ объясненій не требуетъ. Что касается замѣны бургомистра лицоамъ выборнымъ, таковая объясняется во первыхъ тѣмъ, что лицо выборное во всякомъ случаѣ болѣе близко ознакомлено съ дѣлами Общества, чѣмъ совершенно посторонній Обществу человекъ и, во вторыхъ тѣмъ, что бургомистръ по своей должности настолько обремененъ дѣлами, что при самомъ искреннемъ желаніи помогать Обществу, не въ состояніи

25 APL, TRH, sygn. 784: Obsor diejatielnosti Hrubieszowskiego Ziemledielczeskago Obszczestwa [b.d.] ok. 1886. Domena publiczna Szukajwarchiwach.pl: 35/639/0/4/784. J. Panasiewicz, E. Zawadzka, *Przegląd działalności Hrubieszowskiego Towarzystwa Rolniczego*.

посвящать ему много времени. Фактически такъ и бывало, что бургомистры по цѣлымъ годамъ не посѣщали засѣданій Хозяйственнаго Совѣта.

Ст. 62 Замѣна наследственнаго Предсѣдателя выборнымъ на срокъ объясненій не требуетъ; шестилѣтний срокъ службы для Предсѣдателя и его товарища установленъ потому, что при болѣе краткомъ сроке очень трудно успѣть привести въ исполненіе какія бы то ни было благія начинанія, особенно въ дѣлахъ характера земледѣльческаго. Образовательный цѣнзъ для лицъ, управляющихъ столь серьезными дѣлами, какъ лѣсное хозяйство, банковая операція и проч., безусловно необходимъ, но опредѣлить таковой цѣнзъ очень высокій – значило бы лишить Общество возможности имѣть когда либо выборныхъ Предсѣдателя и его Товарища, почему таковой и опредѣленъ въ степени минимума, требуемаго по закону для занятія должностей по государственной гражданской службѣ. Остальныя условія объясненій не требуютъ.

Ст. 64, 65 и 66 Объясненій не требуютъ.

Ст. 67 Установленный для членовъ Хозяйственнаго Совѣта по уставу Сташица шестилѣтний срокъ службы замѣненъ въ семь проектъ трехлѣтнимъ въ виду того, что члены Совѣта, избираемые изъ земледѣльцевъ, занятыхъ своимъ домашнимъ дѣломъ и не получающіе вознагражденія за службу, или яготятся ею и желаютъ скорѣе отъ ней избавиться, или же всякими нелегальными способами стараются нажитья за счетъ Общества.

Ст. 68 Избираніе кандидатовъ – нововведеніе сего проекта, объясненій не требующее.

Ст. 69 Должности, указанные въ сей статьѣ, взяты изъ устава Сташица; вмѣсто двухъ помощниковъ лѣсничаго однако нынѣ устанавливается одинъ, вмѣсто одиого служителя при Предсѣдателѣ и канцеляріи – столько, сколько будетъ нужно. Это объясняется фактическимъ положеніемъ дѣлъ въ Обществѣ.

Ст. 70, 71, 72 Объясненій не требуютъ. Обязанность Хозяйственнаго Совѣта собираться не реже 1 раза въ мѣсяцъ вмѣсто 4 – хъ разъ въ годъ объясняется значительнымъ увеличеніемъ числа дѣлъ.

Ст. 73 и 74 Право обжалованія рѣшеній Хозяйственнаго Совѣта установлено бывало ВЫСОЧАЙШИМЪ Повелѣніемъ 3 ноября 1887 г., а потому не составляетъ нововведенія настоящаго проекта. Однако первой инстанціей для обжалованія вмѣсто Губернскаго по крестьянскимъ дѣламъ Присутствія устанавливается Уѣздный Ко-

митетъ, состоящій подъ предсѣдательствомъ Коммисара наполовину изъ выборныхъ отъ Общества. Такой Комитетъ гораздо ближе къ Обществу, какъ по разстоянію, такъ и по знанію мѣстныхъ условій, чѣмъ Губернское Присутствіе; сверхъ того смѣшанный его составъ обезпечиваетъ ему возможность съ одной стороны точнаго соблюденія закона (Мировой Судья), видовъ Правительства (Уѣздный Начальникъ) и интересовъ фиска (Податной Инспекторъ), съ другою же интересовъ самаго Общества (три выборныхъ члена).

Ст. 75 и 76 Объясненій не требуютъ.

Ст. 77 По уставу Сташица годовой отчетъ разсматривался Хозяйственнымъ Совѣтомъ. ВЫСОЧАЙШИМЪ Повелѣніемъ 3 ноября 1887 г. разсмотрѣніе отчетности было возложено на Губернское по крестьянскимъ дѣламъ Присутствіе. Нынѣ съ учрежденіемъ Уѣзднаго Комитета наиболѣе цѣлесообразно возложить повѣрку отчетности на таковой, представляющей такимъ образомъ ревизіонную комиссію самого Общества съ участіемъ въ ней болѣе образованнаго и могущаго принести въ дѣлѣ ревизіи большую пользу Правительстваеннаго элемента.

Глава X. Права, обязанности и отвѣтственность должностныхъ лицъ Общества.

Ст. 78 Обязанности за Предсѣдателемъ оставляются тѣ же, какія были указаны въ уставѣ Сташица. Право Предсѣдателя производить расходы до 500 р. въ годъ собственной властью объясняется тѣмъ, что у Общества бываетъ много мелкихъ внезапныхъ расходовъ, не возбуждающихъ въ своей правильности сомнѣній, собирать же для нихъ слишкомъ часто Совѣтъ крайне обременительно, да и расходъ на суточные членамъ часто можетъ превышать тотъ, для разрѣшенія котораго Совѣтъ собирается.

Ст. 79 и 80 Соединеніе должности Товарища Предсѣдателя съ должностью кассира и завѣдующаго складомъ и заводомъ устанавливается въ виду выгоды Общества, такъ какъ при этомъ условіи нѣтъ необходимости нанимать особаго кассира, да и порученіе лицу выборному дѣлѣ, въ коихъ замѣшаны имущественные интересы Общества, гарантируетъ таковые въ значительной степени отъ возможности растраты. Единственное неудобство отъ такого соединенія можетъ возникнуть при замѣщеніи Товарищемъ должности

Предсѣдателя, такъ какъ должность эта сопряжена съ разездами, завѣдываніе же кассою и складами требуетъ постоянного нахождения на мѣстѣ, но неудобство это очень незначительное, такъ какъ исполненіе должности Предсѣдателя можетъ возлагаться на Товарища только временно, а главное – на основаніи ст. 80 сего проекта временно предсѣдательствующій можетъ дѣла, сопряженные съ разездами, поручать членамъ Хозяйственного Совѣта.

Ст. 81 и 82 Объясненій не требуютъ.

Ст. 83 По уставу Сташица вознагражденіе за службу должностныхъ лицъ назначалось по стоимости опредѣленнаго количества корцевъ ржи; уже выше бывало указано, что это анахронизмомъ, а потому вознагражденіе назначено настоящей статьей проекта въ размѣрахъ, обезпечивающихъ имѣть для каждой должности соотвѣтственныхъ лицъ. Возможность увеличенія вознагражденія была предусмотрѣна Сташицемъ черезъ 25-лѣтне промежутки времени; такіе промежутки при нынѣшнемъ росте цѣнъ на жизненные припасы слишкомъ велики, а потому и замѣнены въ проектѣ десятилѣтними.

Ст. 84 Уставомъ Сташица были установлены земельные надѣлы – довольно крупные для Предсѣдателя и лѣсной службы. Несомнѣнно Сташиць, назначая надѣль Предсѣдателью, считалъ, что таковой, какъ человекъ интеллигентный, будетъ вести хозяйство лучше остальныхъ членовъ Общества, а потому и служить образцомъ для нихъ. Такаія идея, хотя на практикѣ и не осуществлялась, однако могла имѣть смыслъ при наслѣдственныхъ Предсѣдателяхъ; но нынѣ, когда Предсѣдатель будетъ избираемъ на 6 лѣтъ, онъ ни въ коемъ случаѣ не будетъ стараться вести на своей землѣ сопряженное съ затратами образцовое хозяйство, плодами котораго вѣрнѣе всего будетъ пользоваться не онъ, а его преемники, а потому будетъ сдавать землю въ аренду, или же, обрабатывая ее самъ, извлекать изъ нея какъ можно больше выгодъ и не стѣсняясь ея истощеніемъ. Сверхъ того какъ Предсѣдатель, такъ и лѣсная стража, занимаясь хлѣбопашествомъ, поневолѣ не въ состояніи удѣлять все свое время дѣламъ Общества, какъ то было бы желательно. Посему настоящимъ проектомъ земельные надѣлы должностныхъ лицъ упраздняются съ оставленіемъ имъ лишь огородовъ для домашнихъ нуждъ и куска луга для лѣсничего, обязаннаго по своей службѣ содержать лошадь.

Ст. 85 и примеч. По уставу Сташица члены Хозяйственного Совѣта не получали жалованья, но освобождались отъ податей

и повинностей; нынѣ такое освобожденіе въ виду подчиненія членов Общества обще-крестьянскимъ узаконеніямъ, невозможно, а потому члены Хозяйственного Совѣта получаютъ суточные при засѣданіяхъ и разездахъ, каковыя суточные и узаконяются настоящей статьей проекта, а равно вводятся таковыя же для членовъ Уѣзднаго Комитета, такъ какъ только при такомъ условіи можно надѣяться, что члены Совѣта и Комитета не будутъ манкировать своими обязанностями.

Ст. 86 Этой статьей узаконяется существующій въ Обществѣ порядокъ, полезности коего сомнѣній не возбуждаетъ.

Ст. 87 Объясненій не требуетъ.

Ст. 88, 89, 90 и 91 Статьи эти составляютъ нововведеніе настоящаго проекта, объясняющееся современными условіями мѣстной жизни: дѣло въ томъ, что въ Обществѣ желательно имѣть на службѣ людей достаточно интеллигентныхъ и во избѣжаніе ополяченія Общества и служенія цѣлямъ антиправительственнымъ – православныхъ и русскихъ. между тѣмъ въ Холмской Руси весь вообще частнаго характера интеллигентный трудъ въ рукахъ поляковъ, а потому русское населеніе, разъ оно не занимается хлѣбопашествомъ, можетъ получить заработокъ только на государственной службѣ. Поэтому вся мало-мальски просвѣщенная часть населенія Холмской Руси уже много лѣтъ единственной цѣлью своей ставить государственную службу, привыкла къ ней и очень дорожить представляемыми ею преимуществами и выгодами – чинопроизводствомъ, пенсіями, правомъ на отпуска и проч. Поэтому Общество можетъ найти должностныхъ лицъ православнаго вѣроисповѣданія только среди лицъ, находящихся на государственной службѣ, которыя однако согласятся пойти на службу Обществу лишь при условіи, чтобы у нихъ не были отняты привилегіи, которыми они пользуются. Въ противномъ случаѣ Общество найдетъ для себя служащихъ лицъ между отбросами государственной службы, а врядъ ли это въ интересахъ какъ Общества, такъ и Правительства. Поэтому то настоящія статьи проекта обезпечиваютъ служащимъ въ Обществѣ тѣ права, которыя даются государственной службой, а равно возможность по уходе изъ Общества и возвращеніи на государственную службу продолжать таковую безъ потери правъ за время, проведенное на службе въ Обществѣ.

Ст. 92, 93, 94, 95 и 96 Въ виду права служащихъ въ Обществѣ на государственную службу объясненій, изложенныхъ выше, сомнѣній не возбуждаетъ.

„Предсѣдатель комисіи Вице-Губернаторъ М. Семенки[?]”

Члена коммисии:

Коммисаръ по крестьянскимъ дѣламъ Грубешовскомъ Уѣздѣ К. Посевъ[?]

Старший Ревизор Варшавской Контрольной Палаты Е. Ягелскій[?]
г. Люблинъ 25 Марта 1908 г.”

Aneks III

Projekt statutu²⁶ (niekompletny: brak 1, 2 i 7 strony, pozostałość projektu prof. Franciszka Bujaka z 1920 r. zmodyfikowana w 1936 r. przez inż. Stanisława Czekanowskiego²⁷, na co wskazuje także datowanie tego dokumentu przez archiwistów).

[...] Towarzystwu Rolniczemu ratowania, się wspólnie w nieszczęściach, a mianowicie: Wójtostwo w mieście Hrubieszowie, dawna osada Podzamcze, dawna wieś Pobereżany, wsie: Czerniczyn, Bohorodyca (Brodzica), Dziekanów (Dyakonów), część wsi Szpikołosy, wsie Jarosławiec, Busieniec, część wsi Putnowice.

b/ obszary gruntów dokupionych przez Towarzystwo, a mianowicie; dokupiona w 1854 r. część wsi Szpikołosy i folwark Białoskóry, dokupiony w 1883 r. i 1884 r. maj. Teratyn wraz z wydzieloną następnie z tego majątku kolonią „Odletajka” oraz dokupiony w 1909 r. majątek Drohiczański wraz z wydzieloną z tego majątku kol. P.n. Kolonia Staszic.

Uwaga: Teren (obszar) działania Towarzystwa powinien być dokładnie określony w ten sposób, by dał się łatwo ustalić bez badania akt, hipotek i archiwów, Ministerstwo nie ma po temu niezbędnych danych, przepis zatem art. 5 powinien sprawdzić szczegółowo i skorygować Lubelski Urząd Wojewódzki.

Art. 6 1. Majątek Towarzystwa stanowią:

26 APL, TRH, sygn. 1219: [Projekty zmian statutu Tow. Roln. Hrubiesz.] [1940?], s. 189-198.

27 Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, sygn. 13258/II: Stanisław Czekanowski, *Roczniki długiego żywota mego*, t. 5: *Jako egzekutor Hrubieszowskiego Testamentu Stanisława Staszica 1933-1944* [1951]; oraz APL, TRH, sygn. 1252: *St. Czekanowski: Moje wspomnienia [z lat 1933-1945] 1944-1945*, s. 170-171: *W r. 1920 ówczesny Minister Rolnictwa zwrócił się do prof. Franciszka Bujaka, by opracował projekt nowego Statutu; opracowany projekt był gruntownie rozpatrywany w ciągu pół roku przez poważną i liczną komisję, wprowadzono doń nieco drobnych zmian – i tak uzupełniony projekt poszedł do r. 1921 do akt, gdzie spoczywał aż do roku 1935, kiedy otrzymałem od Ministra Poniatowskiego polecenie opracowania i przedstawienia nowego projektu. Po dłuższych osobistych i komisyjnych studiach i opracowaniach przedstawiłem projekt, który przez Ministra przyjętym nie został.*

1. Grunty, wymienione w art. 5 nie będące własnością uczestników Towarzystwa, lecz pozostające w ich dziedzicznym posiadaniu;
 2. Grunty deputatowe prezesa i pracowników Towarzystwa;
 3. Place miejskie i wiejskie;
 4. Grunty po osadach karczemych i osad młynarskich;
 5. Lasy, łąki, stawy;
 6. Zabudowania i zakłady przemysłowe;
 7. Fundusze oraz ruchomości wg spisów inwentarzowych.
2. Grunty czynszowe, pozostałe po posiadaczach dziedzicznych niepozostawiających prawnych spadkobierców, przechodzą w rozporządzalność Towarzystwa.

Art. 7 Fundusze Towarzystwa stanowią:

1. Dochody z lasów Towarzystwa;
2. Dochody z czynszów dzierżawnych nieruchomości ziemskich (osad pokarczemych i młynarskich, stawów, placów, budynków i.t.p.)
3. Dochody z przedsiębiorstw;
4. Odsetki od kapitałów własnych, a w szczególności od pożyczek, udzielonych przez Bank Pożyczkowy Towarzystwa;
5. Czynsze wieczyste.

Art. 8 Towarzystwo może nabywać i zbywać nieruchomości na podstawie uchwały organów uchwalających Towarzystwa, bacząc jednak, by wartość masy majątkowej Towarzystwa nie została trwale umniejszona.

Tytuł III. Wychowanie.

Art. 9 Dla wypełnienia woli fundatora, Towarzystwo wobec zmienionych z biegiem lat warunków społecznych, gospodarczych i ustrojowych Państwa – zajmować się powinno wychowaniem swych członków w zakresie nie należącym ani do Państwa, ani do samorządów. Towarzystwo dążyć będzie do zakładania i utrzymania przedszkoli we wsiach i koloniach oraz osadach, objętych terenem działalności Towarzystwa (art. 5).

Art. 10 Szkołom powszechnym, istniejącym na terenie działalności Towarzystwa oraz innym szkołom powszechnym, do których dzieci uczestników Towarzystwa uczęszczają, może Towarzystwo udzielać pomocy przez dostarczanie w miesiącach zimowych drewna opałowego po cenach ulgowych.

Art. 11 1. Towarzystwo przyznawać będzie w drodze konkursów jednemu z najzdolniejszych potrzebujących pomocy uczniów pochodzeniem związanemu z Towarzystwem, stypendium na czas normalnego trwania nauki w szkołach, które wraz z wysokością stypendium, każdorazowo określać będą organa uchwalające Towarzystwa.

2. stypendium podlega zwrotowi bez procentów po zakończeniu nauki przez stypendystę i po otrzymaniu przezeń płatnego stanowiska w przeciągu czasu, który, udzielając stypendium, określi organ uchwalający Towarzystwa może odroczyć spłatę stypendium lub zwolnić dłużnika od obowiązku zwrotu stypendium.

3. stypendysta obowiązany jest wspierać Towarzystwo radą i pomocą w każdej potrzebie.

Art. 12 Towarzystwo dążyć będzie do szerzenia oświaty rolniczej poza szkolnej w ścisłym porozumieniu z właściwym samorządem rolniczym przez utrzymywanych w tym celu instruktorów.

Tytuł IV. Wzajemna pomoc.

1. Towarzystwo oparte na idei ratowania się wspólnie w nieszczęściach, powołane jest w myśl przyjętych aktem akceptacji z dnia 14 marca 1822 r. warunków do wzajemnego świadczenia w stosunku do swych uczestników, jak uczestników względem siebie i w stosunku do Towarzystwa – pomocy w przypadkach statutem określonych.
2. W razie pogorzeli w jakiegokolwiek miejscowości na terenie działalności Towarzystwa, wszyscy jego uczestnicy obowiązani są dopomóc wypadkiem tym dotkniętemu uczestnikowi do odbudowy zniszczonych pożarem zabudowań przez dostarczenie bezpłatnie sprzężaju do zwózki materiałów lub pracy ręcznej według rozkładu, dokonanego przez właściwy organ Towarzystwa. Przepis ten ma analogiczne zastosowanie w wypadku pogorzeli budynków i urządzeń Towarzystwa.
3. W przypadku zniszczenia do uczestników Towarzystwa plonów przez gradobicie, wszyscy niedotknięci klęską członkowie Towarzystwa powinni na rzecz poszkodowanego uczynić zsypanie zboża według rozkładu, dokonanego przez właściwy organ Towarzystwa, w ilości niezbędnej do normalnego zasiewu i na wyżywienie poszkodowanego i jego rodziny, oraz inwentarza – na czas do nowych zbiorów.

4. We wszystkich innych wypadkach losowych, Towarzystwo ma obowiązek zorganizować odpowiednią pomoc.

Tytuł V. Opieka społeczna.

Art. 14

1. Uczestnicy Towarzystwa obowiązani są do zorganizowania opieki społecznej nad nieletnimi sierotami, nad kalekami, starcami, inwalidami i nieuleczalnie chorymi w wypadkach, gdy ustawowe świadczenia organów państwowych i samorządów okażą się niewystarczające.
2. Sieroty zupełne po uczestnikach Towarzystwa, nieposiadające krewnych i majątku, przyjęte być mają przez bezdzietnych członków Towarzystwa i utrzymane do lat 15 z zapewnieniem dania im życzliwej opieki i uczciwego wychowania. W braku bezdzietnych uczestników Towarzystwa w danej miejscowości, obowiązek wychowania sierot spada na posiadających najmniej dzieci własnych.
3. Kolejność obciążenia obowiązkiem ust. Określonym w (2) – określa się w stosunku do zamożności zobowiązanych.
4. W razie niezgłoszenia dobrowolnej gotowości przyjęcia na wychowanie sieroty, Towarzystwo wyznaczy obowiązanego, kierując się zasadami, określonymi w ust. (2) i (3).
5. Towarzystwo może w wypadku szczególnie wyróżniającej się opieki, przyznać sprawującemu opiekę zasiłek.

Art. 15

1. Kaleki, starcy, inwalidzi i nieuleczalnie chorzy, pochodzący z terenu działalności Towarzystwa, otoczeni będą opieką Towarzystwa do czasu umieszczenia ich w publicznych, przeznaczonych do tego celu zakładach.
2. Wyjednanie przyjęcia do zakładu, należy do Towarzystwa.

Art. 16

1. W mieście Hrubieszowie oddawane będzie przez Towarzystwo bezpłatne mieszkanie lekarzowi, umówionemu do udzielania pomocy lekarskiej członkom Towarzystwa, za ulgową opłatą, niezamożnym zaś bezpłatnie.
2. Wynagrodzenie lekarza składa się prócz bezpłatnego używania mieszkania i ogrodu przy domu, ze świadczeń w gotowiźnie wypła-

canych przez Towarzystwo, tytułem wynagrodzenia za udzielanie bezpłatnej pomocy człon [s. 7/192 brak]

Art. 24 Szczegółowe zasady prowadzenia gospodarki leśnej oraz zarządzania przedsiębiorstwami Towarzystwa, określi regulamin, ustalony przez organ uchwalający Towarzystwa i zatwierdzony przez Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych.

Tytuł IX. Ustrojowe Organa Towarzystwa.

Art. 25 Organami Towarzystwa są: Rada Gospodarcza, Zarząd i Prezes Towarzystwa.

Art. 26

1. Radę Gospodarczą Towarzystwa tworzą:
 - a) radni, pochodzący z grona uczestników Towarzystwa, piastujący mandaty członków organów uchwalających samorządu terytorialnego (rady miejski m. Hrubieszowa i rad gminnych gm. Dziekanów i gm. Uchanie (w liczbie 11 osób);
 - b) radni, pochodzący z grona uczestników Towarzystwa, którzy piastują mandaty radców Lubelskiej Izby Rolniczej;
 - c) każdorazowy burmistrz m. Hrubieszowa;
 - d) radni, powołani przez Wojewodę Lubelskiego w wypadkach przewidzianych w ust. (4);
2. Radni, określani w pkt. A ust. (1), powinni być powołani do Rady Gospodarczej według następującego klucza z obszaru: b. Wójtostwa w mieście Hrubieszowie i b. osady Podzamcze i dawnej wsi Pobereżany wchodzących w granice administracyjne m. Hrubieszowa – ogółem 2 radnych, z obszaru wsi Czerniczyn, Bohorodyca, Dziekanów, Szpikołosa, Białskóry, Jarosławiec, kolonii Odletajka i kolonii Staszic po jednym radnym, ze wsi Putnowice i Busieniec – 1 radny.
3. W wypadku, gdyby ilość członków uchwalających samorządu terytorialnego była wyższa w którejkolwiek z wyliczonych wyżej miejscowości od określonej w ust. (2), odpowiednią ilość radnych do Rady Gospodarczej wybiera spośród siebie grono zainteresowanych kandydatów, a w razie nie dojścia do porozumienia członków rady, wylosowuje się w obecności Prezesa Towarzystwa.
4. W wypadku, gdyby w którejkolwiek z wyliczonych w ust. (2) miejscowości bądź nie było zupełnie, bądź byli w niewystarczającej ilości członkowie Towarzystwa, piastujący mandaty omawiane w ust.

- (1), odpowiednią ilość radnych powoła spośród członków Towarzystwa, pochodzących z danej miejscowości, Wojewoda Lubelski, na wniosek Prezesa Towarzystwa.
5. Radni Rady Gospodarczej piastują mandaty w radzie Gospodarczej przez czas trwania ich mandatów do ciał samorządowych, radni zaś powołani przez Wojewodę Lubelskiego – do czasu ich odwołania – z tym jednak, że mandat radnego powołanego wygasa automatycznie, jeżeli wskutek przeprowadzenia wyborów do rad gminnych ustawą określoną w ust. (1)²⁸ przyczyny powołania radnego.
 6. Ustępujący radni mogą ponownie wejść do Rady Gospodarczej w razie ponownego zaistnienia warunków, określonych w ust. (1).
 7. Wojewodzie Lubelskiemu służy prawo usunięcia z Rady Gospodarczej radnego, który mimo upomnienia, nie spełnia swych obowiązków, lub działa na szkodę Towarzystwa.

II redakcja:

Art. 26

1. Rada Gospodarcza Towarzystwa składa się z Prezesa Towarzystwa jako przewodniczącego, każdorazowego burmistrza, jako zastępcy przewodniczącego oraz członków, powołanych przez Wojewodę Lubelskiego spośród wybranych przez gromady kandydatów, b. Wójtostwo w mieście Hrubieszowie.
2. Członkowie zebrań gromadzkich, będący uczestnikami Towarzystwa, wybierają spośród siebie po trzech kandydatów od gromady. Wojewoda Lubelski powołuje, na wniosek Prezesa Towarzystwa, jednego członka Rady Gospodarczej od gromady spośród trzech kandydatów, wybranych przez gromadę.
3. Kadencja członków Rady Gospodarczej trwa sześć lat.
4. Wojewodzie Lubelskiemu służy prawo usunięcia z Rady Gospodarczej radnego, który mimo upomnienia, nie spełnia swych obowiązków lub działa na szkodę Towarzystwa. W tym przypadku, Wojewoda może powołać do końca kadencji radnego spośród pozostałych dwóch kandydatów, wybranych przez gromadę lub zarządzić ponowne wybory kandydatów.

28 Pominięto wyraz: ustana?

Radni Rady Gospodarczej spełniają swe czynności honorowo. Za udział w posiedzeniach Rady Gospodarczej i w przypadku konieczności odbycia podróży w interesie Towarzystwa – radnym może być przyznany zwrot rzeczywistych kosztów podróży i diety według norm, uchwalonych przez Radę Gospodarczą i zatwierdzony przez Wojewodę Lubelskiego.

Art. 28

1. Do zakresu działania Rady Gospodarczej należy:
 1. Uchwalanie zasad działalności Towarzystwa;
 2. Uchwalanie corocznie przed dniem 30 września danego okresu budżetowego preliminarza budżetowego na rok następny;
 3. Uchwalanie zamknięć rachunkowych oraz bilansu za miniony okres gospodarczy;
 4. Wybór spośród członków Towarzystwa, niewchodzących do rady Gospodarczej, Komisji Rewizyjnej w składzie trzech osób;
 5. Wybór spośród członków rady jednego Członka Zarządu Towarzystwa i dwóch zastępców;
 6. Uchwalanie nabywania i zbywania majątku nieruchomego, zgodnie z przepisami art. 8;
 7. Przyznawanie stypendiów, przewidzianych art. 11;
 8. Rozkładanie na członków Towarzystwa świadczeń, przewidzianych w art. 13-15;
 9. Uchwalanie zasiłków dla opiekunów sierot;
 10. Przyznawanie członkom pożyczek z funduszy Banku Pożyczkowego na okres dłuższy niż dwa lata;
 11. Uchwalanie na dany okres budżetowy kontyngentu drewna, przeznaczonego do sprzedaży członkom Towarzystwa po cenach ulgowych (art. 17 ust. (2)) i ustalenie cennika ulgowego;
 12. Uchwalanie regulaminu Banku Pożyczkowego Towarzystwa;
 13. Uchwalanie regulaminu obrad Rady Gospodarczej i Zarządu Towarzystwa;
 14. Uchwalanie norm, diet i kosztów podróży członków Rady Gospodarczej (art. 27).
2. Uchwały, wymienione w pkt. 1, 2, 6, 11 i 13, wymagają dla prawomocności zatwierdzenia przez Wojewodę Lubelskiego.
3. W przypadku, gdy po odmowie zatwierdzenia budżetu Rada Gospodarcza uchwalając po raz wtóry budżet nie zastosuje się do wskazówek Wojewody, Wojewoda może zmienić budżet, jednak bez zwiększania ogólnej sumy wydatków.

Art. 29

1. Rada Gospodarcza zbiera się na sesję zwyczajną raz na trzy miesiące. Nadzwyczajne zebranie Rady Gospodarczej zwołuje Prezes w miarę potrzeby a obowiązany jest to uczynić w ciągu 2 tygodni na zgłoszone na piśmie żądanie co najmniej dwie trzecie ogólnej liczby radnych.
2. Na zebraniach Rady Gospodarczej przewodniczy Prezes lub w jego zastępstwie burmistrz m. Hrubieszowa.
3. Uchwały Rady Gospodarczej zapadają zwykłą większością głosów przy obecności co najmniej połowy ogólnej liczby członków Rady. W razie równej [ilości] głosów, rozstrzyga głos przewodniczącego.

Art. 30

1. Zarząd Towarzystwa składa się z Prezesa, burmistrza m. Hrubieszowa oraz jednego członka, wybranego przez Radę Gospodarczą na okres lat 6.
2. W razie niemożności pełnienia przez członka zarządu obowiązków, zastępuje go zastępca. W razie utraty przez członka Zarządu, wybranego przez Radę Gospodarczą, mandatu członka Rady Gospodarczej, w jego miejsce wchodzi zastępca. Zastępca bierze udział w posiedzeniach rady Gospodarczej również wówczas, gdy zamiast Prezesa przewodniczy burmistrz m. Hrubieszowa.
3. Zarządowi przewodniczy Prezes lub w jego zastępstwie – burmistrz m. Hrubieszowa.
4. Uchwały Zarządu zapadają zwykłą większością głosów przy obecności trzech członków, w tej liczbie Prezesa lub działającego w jego zastępstwie burmistrza m. Hrubieszowa.

Art. 31 Do zakresu działania Zarządu należy:

1. Projektowanie i przedstawianie Radzie Gospodarczej preliminarzy budżetowych;
2. Przedstawianie Radzie Gospodarczej sprawozdań rachunkowych (zamknięć i bilansów) po zamknięciu roku budżetowego;
3. Zarządzanie majątkiem Towarzystwa;
4. Decydowanie o nabywaniu i pozbywaniu nieruchomości;
5. Decydowanie o zawarciu umów dzierżawnych (art. 24);
6. Decydowanie o zawarciu umów z pracownikami Towarzystwa oraz umowy z lekarzem (art. 16) i o warunkach tych umów;
7. Przyznawanie uprawnienia do bezpłatnej pomocy lekarskiej (art. 16 ust. (3));
8. Przyznawanie pożyczek z funduszu Banku Pożyczkowego (art. 22) na okres nieprzekraczający 2 lat;

9. Decydowanie we wszystkich sprawach Towarzystwa niezastrzeżonych Radzie Gospodarczej lub Prezesowi.

Art. 32 Prezesa Towarzystwa mianuje Minister Rolnictwa i Reform Rolnych. Prezes pełni swe funkcje do odwołania.

Art. 33 Do zakresu działania Prezesa należy:

1. Reprezentowanie Towarzystwa na zewnątrz;
2. Wykonywanie i czuwanie nad wykonaniem uchwał Rady Gospodarczej i Zarządu;
3. Zwoływanie posiedzeń Rady Gospodarczej i Zarządu i przewodniczenie na nich.
4. Przedstawianie Ministrowi Rolnictwa i Reform Rolnych oraz Wojewodzie wniosków w sprawie Towarzystwa;
5. Zawieranie wszelkich umów w myśl uchwał Zarządu Towarzystwa;
6. Prezes Towarzystwa jest zwierzchnikiem pracowników Towarzystwa i ponosi odpowiedzialność za ich działalność.

Art. 34 Prezes otrzymuje wynagrodzenie w gotówce w wysokości odpowiadającej wartości 380q żyta rocznie, płatne miesięcznie z góry. Nadto służy Prezesowi prawo bezpłatnego użytkowania tzw. prezesówki t.j. 150 morgów użytków rolnych wraz z zabudowaniami mieszkalnymi i gospodarczymi, używania pojazdów, uprzęży, korzystania z usług osobistych ze strony woźnego Towarzystwa i pobieranie 96 m³ opału rocznie.

Tytuł X. Zasady gospodarki finansowej Towarzystwa.

Art. 35

1. Gospodarka Finansowa Towarzystwa obracać się winna w granicach zatwierdzonego corocznie budżetu Towarzystwa.
2. Rok gospodarczy Towarzystwa trwa od 1 października do 30 września.

Art. 36

1. Zarząd Towarzystwa składa corocznie Radzie Gospodarczej sprawozdanie rachunkowe z wykonania budżetu i innych dochodów i wydatków Towarzystwa.
2. Najpóźniej w ciągu 30 dni po zakończeniu roku gospodarczego Prezes Towarzystwa obowiązany jest przedłożyć Komisji Rewizyjnej do kontroli zamknięcie rachunkowe, księgi i wszelkie dowody kasowe i rachunkowe.

3. Komisja Rewizyjna obowiązana jest raz do roku szczegółowo zbadać rachunkowość i kasowość Towarzystwa i złożyć ze swych czynności sprawozdanie Radzie Gospodarczej. Nadto Komisja powinna dokonać kontroli w każdym czasie na żądanie Rady Gospodarczej lub Zarządu Towarzystwa.

Tytuł XI. Państwowe władze nadzorcze.

Art. 37

1. Zwierzchni nadzór nad Towarzystwem sprawuje Minister Rolnictwa i Reform Rolnych. Organem bezpośredniego nadzoru jest Wojewoda Lubelski.
2. Zarząd Towarzystwa obowiązany jest przedkładać Ministrowi Rolnictwa i Reform Rolnych oraz Wojewodzie Lubelskiemu coroczne sprawozdanie z działalności Towarzystwa.
3. Wojewoda Lubelski może wstrzymać wykonanie uchwał organów Towarzystwa, jeżeli są one sprzeczne z niniejszym statutem lub innymi przepisami prawa albo szkodliwe dla Towarzystwa.
4. W razie wstrzymania wykonania uchwały Wojewoda przedkłada sprawę do decyzji Ministrowi Rolnictwa i Reform Rolnych, których może uchwałę unieważnić.

Art. 38 Statut niniejszy zyskuje moc obowiązującą z dniem

Aneks IV

Statut Fundacji Staszica w Dziekanowie, powiat Hrubieszów²⁹

Wprowadzenie:

W roku 1811 zakupuje Stanisław Staszic, jeden z polskich mężów stanu i uczonych, dobra obejmujące 7000 ha wraz z młynami, stawami, browarami, gorzelniami i tartakami. Dobra oddaje on w posiadanie, uwolnionym przez niego od pańszczyzny, rolnikom oraz zatrudnionym w majątkach robotnikom i urzędnikom dla bezpłatnego gospodarowania, oraz dla dopomożenia im, by podnieść standard życiowy ludności wiejskiej. Obdarowani przez tę Fundację rolnicy, mieli obowiązek wzajemnie się

²⁹ Projekt statutu zarządcy inż. S. Czekanowskiego z 1944 r., wykonany dla administracji okupacyjnej Generalnej Guberni, przetłumaczony z j. niemieckiego.

wspierać w nieszczęściach i brać udział w urządzaniu szkół, przytułków dla kalek, sierot, inwalidów i inwalidów wojennych przez świadczenia w naturze i zasiłki pieniężne. Wspieranie ludności wiejskiej winno być pobierane z kasy pożyczkowej, stworzonej ze środków Fundacji. Pierwszy statut, który ułożył sam fundator, bywał w ciągu lat różnie zmieniany, nie doznając jednak zmiany celu Fundacji.

Powodzenie gospodarcze Fundacji wymaga pewnej nowej zmiany statutu. Ma on następujące brzmienie:

Art. 1. Fundacja nosi nazwę „Fundacja Stanisława Staszica w powiecie Hrubieszów”. Fundacja jest osobą prawną. Ma ona swoją siedzibę w Dziekanowie, powiat Hrubieszów.

Art. 2. Majątek Fundacji składa się z kapitału zakładowego, kapitału obrotowego i funduszu rezerwowego.

Art. 3. Kapitał zakładowy tworzą:

1. Lasy o ogólnej powierzchni 2122,49 ha. Położone

a) w Jarosławcu, kol. Staszic, Busieńcu, Putnowice Górne	1269,99 ha;
b) w Dziekanowie	79,56;
c) w Czerniczynie	135,58;
d) w Brodzicy	90,54;
e) w Szpikołosach i Białokórach	<u>546,82;</u>
	2122,49 ha.

i wpisane do księgi hipotecznej sądu w Zamościu pod oznaczeniem „Dobra Hrubieszów” i „Dobra Szpikołosy”.

2. Grunta orne i nieruchomości wraz z budynkami; razem 203,12 ha. Położone:

a) w Jarosławcu	0,88 ha;
b) Busieniec	54,66;
c) Putnowice Górne	2,59;
d) Dziekanów	111,95;
e) Szpikołosy	0,56;
f) Brodzica	0,21;
g) Czerniczyn	30,02;
h) Hrubieszów	1,71;
i) Hrubieszów – 2 domy	<u>0,56;</u>
	203,12 ha.

i wpisane do księgi hipotecznej sądu powiatowego w Zamościu pod oznaczeniem „Dobra Hrubieszów”.

3. Z praw na nieruchomościach, których właściciele są zobowiązani rocznie odsyłać zboże na rzecz Fundacji.
4. Z wierzytelności hipotecznych w łącznej sumie około 100.000 rubli, którymi są obciążeni właściciele gruntów położonych w mieście Hrubieszowie.
5. Z majątku kasy zapomogowej w wysokości wartości 13.000 centnarów metrycznych żyta (wartość obecnie 245.000 zł).

Dokładne zestawienie majątku zakładowego jest do obejrzenia ze specjalnego wykazu.

Art. 4. Majątek obrotowy Fundacji tworzą dochody Fundacji:

- 1) Dochody z lasu i gospodarki leśnej;
- 2) Czynsz dzierżawny wydzierżawionych gruntów ornyczych i łąk, jak też domów mieszkalnych, wymienionych w art. 3;
- 3) Czyny wiecyste w art. 3, cyfra 3 właścicieli nieruchomości;
- 4) Procenty z wypożyczonych pieniędzy kasy zapomogowej.

Art. 5. Dla zabezpieczenia nieprzerwanej działalności Fundacji należy stworzyć fundusz rezerwowy. Do tego funduszu należy odprowadzić rocznie co najmniej 5% dochodów. Wpłaty zostaną przerwane, jeżeli fundusz rezerwowy osiągnie wysokość rocznych wydatków, które zostały obliczone w przecięciu ostatnich 3 lat. Fundusz rezerwowy zostanie w latach, kiedy dochody Fundacji nadmiernie spadają, przyciągnięty do wydatków Fundacji. Jego zaczerpnięcie wymaga, jednakże uprzedniej zgody Najwyższej Władzy Nadzorczej.

Art. 6. Celem Fundacji jest: Podniesienie społecznego dobrobytu, bliżej w art. 7 oznaczonych osób, a mianowicie przez:

- a) Wychowanie i oświecenie w formie zakładania kursów rolniczych i gospodarstwa domowego i przez oddanie do dyspozycji i utrzymywanie potrzebnych do tego budowli, jak również przez udzielanie stypendiów;
- b) Zabezpieczenie wsparć przy szkodach gradobicia i pożaru;
- c) Opieka nad potrzebującymi pomocy, przede wszystkim nad starcami, kalekami i zubożałymi;
- d) Zakładanie budowli i przedsiębiorstw, jak młeczarnie, cegielnie, spółdzielnie oraz udzielanie wsparć rolnikom na nowe budowle a mianowicie przez przydział drzewa, cegły itp.
- e) Udzielanie wsparć pieniężnych z kasy zapomogowej poszczególny, bliżej w art. 7, określonym osobom.

Art. 7 Fundacja ma prawo i obowiązek spełnić cel Fundacji wobec tych osób i ich rodzin, które są wpisane w specjalnym wykazie właścicieli

gruntów rolnych, rozdanych im przez Staszica, w następujących miejscowościach:

- 1) Wójtostwo w mieście Hrubieszowie i była Kolonia Podzamcze;
- 2) Była wieś Pobereżany, obecnie część miasta Hrubieszowa;
- 3) Wieś Czerniczyn;
- 4) Brodzica;
- 5) Dziekanów;
- 6) Wieś Jarosławiec;
- 7) Wieś Busieniec;
- 8) Wieś Putnowice Górne;
- 9) Kolonia Odletajka;
- 10) Wieś Szpikołosy;
- 11) Wieś Białoskóry;
- 12) Kolonia Staszic.

Ci właściciele, którzy przez zachowanie się i sposób życia okazał się jako niegodni, pozbawieni będą korzyści, które Fundacja, należącym do niej, ofiarowuje. Nowi właściciele, obojętnie czy prawo własności uzyskali przez spadek czy w drodze prawnej, doznają korzyści Fundacji, dopiero po otrzymaniu zgody prezydium Fundacji.

Wykaz zamieszkałych w miejscowościach i uprawnionych osób prowadzi prezes Fundacji.

Art. 8. Zarząd Fundacji składa się z:

- 1) Prezydium Fundacji;
- 2) Rady Fundacji;
- 3) Komisji Rewizyjnej.

Art. 9 Prezydium Fundacji składa się z trzech osób. Do niego należą:

- a) Prezes Fundacji, który jest jednocześnie przewodniczącym Rady Fundacji;
- b) Pełnomocnik Rządu, Wydz. Spraw Ludności i Opieki Społecznej;
- c) członek Rady Fundacji, wybrany przez Radę Fundacji.

Prezydium Fundacji podlega Zarząd i zgodnie z przepisami gospodarcze kierownictwo Fundacji.

Prezes reprezentuje Fundację na zewnątrz. On rozstrzyga ostatecznie we wszystkich sprawach. Jedynie w wypadkach szczególnego znaczenia, konieczna jest decyzja całego prezydium Fundacji. Tu należy zatwierdzenie planu czynności, sporządzenie preliminarza budżetowego, jako też zakup lub sprzedaż, wydzierżawienie i obciążenie majątku Fundacji.

Prezes zostaje wyznaczony przez prezydium Fundacji i mianowicie na 10 lat. Może on być ponownie wybrany na dalsze 5 lat.

Każdy członek Prezydium wyznacza swego zastępcę na przeciąg niemożności pełnienia obowiązków.

Art. 10 Rada Fundacji składa się z 12 osób, mianowicie:

- a) Sołtysów wsi, których mieszkańcy należą do Fundacji;
- b) Burmistrza miasta Hrubieszowa;
- c) Sołtysa przedmieścia Pobereżany.

Rada Fundacji ma naradzać się z prezydium Fundacji we wszystkich sprawach i przedkładać mu projekty. Ma ona informować się³⁰ o wszystkich zdarzeniach, dotyczących Fundacji³¹, we wsiach, wymienionych w art. 7 i komunikować je prezydium Fundacji.

Rada Fundacji zbiera się na wezwanie Prezydium Fundacji co 3 miesiące. Ono informuje ją o wszystkich, dotyczących ją, ważniejszych rozstrzygnięciach dotyczących Zarządu i gospodarczego kierownictwa Fundacji.

Prezydium Fundacji przedkłada Radzie Fundacji roczne sprawozdanie najpóźniej do 15 grudnia.

Art. 11 Komisja Rewizyjna składa się z 3 osób, które zostają naznaczone co roku przez Radę Fundacji. Przewodniczący musi być członkiem Rady Fundacji, jednak dwóch innych członków znawcą księgowości.

Komisji Rewizyjnej podlega badanie ogólnej buchalterii i składanego rocznie, przez Prezesa Fundacji, po upływie roku gospodarczego, sprawozdania rachunkowego.

Art. 12 Prezes Fundacji otrzymuje, prócz użytkowania folwarku Prezesówka wartość 400 centnarów metrycznych żyta, obaj inni członkowie prezydium Fundacji otrzymują pełną stawkę ich gotówkowych wydatków i wyłożeń, jako też stosownie do istniejących dla nich postanowień kosztów diet i rozjazdów. Wynagrodzenie członków Rady Fundacji i Komisji Rewizyjnej określa Prezydium Fundacji.

Art. 13 Rok gospodarczy rozpoczyna się z dniem 1 października i kończy się w dniu 30 września. Sprawozdanie rachunkowe to jest sprawozdanie rachunkowe ze sprawozdaniem czynności musi być przedłożone Władzy Nadzorczej do kontroli, najpóźniej 3 miesiące po upływie roku gospodarczego. Najpóźniej przed początkiem roku gospodarczego należy przedłożyć Władzom nadzorczym preliminarz budżetowy z planem czynności do zatwierdzenia.

30 Wyraz nadpisany w miejsce skreślonego *powiadamiać*.

31 W podstawie *Fundację*.

Art. 14³² Fundacja podlega nadzorowi państwowemu przez Rząd, Wydział Administracji Wewnętrznej, Oddz. Spraw Ludności i Opieki Społecznej.

„Za zgodn. Tłumacz”³³

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Akt Nowych

AAN, zespół: Ministerstwo Rolnictwa i Reform Rolnych 1919-1939. Departament Urządzeń Rolnych, Wydział Majątków Państwowych.

Archiwum Państwowe w Lublinie

APL, zespół: Towarzystwo Rolnicze Hrubieszowskie Fundacji Staszica (1778-1945), sygn. 13: Księgi uchwał Rady Gospodarczej Towarzystwa vol. IV 1848-1860, Memoriał od RG TRH [sporządzony ręką prezesa], s. 391-400.

APL, zespół: Towarzystwo Rolnicze Hrubieszowskie Fundacji Staszica (1778-1945), sygn. 1219: [Projekty zmian statutu Tow. Roln. Hrubiesz.] [1940?] (mikrofilm 112874), s. 189-198.

APL, zespół: Towarzystwo Rolnicze Hrubieszowskie Fundacji Staszica (1778-1945), sygn. 1252: St. Czekanowski: Moje wspomnienia [z lat 1933-1945] 1944-1945, s. 170-171.

APL, zespół: Towarzystwo Rolnicze Hrubieszowskie Fundacji Staszica (1778-1945), sygn. 784: Obsor diejatielnosti Hrubieszowskiego Ziemledielczeskago Obszczestwa [b.d.] ok. 1886.

Domena publiczna Szukajwarchiwach.pl: 35/639/0/4/784.

APL, zespół 141: Urząd Gub. Lub. do Sp. Włość. [1864-] 1871-1918, seria 12: Plany gruntów serwitutowych XIX-XX w., sygn. 575 – Proekt Ustava Grubešovskago Zemledelel'českago Obšestva (Projekt statutu Towarzystwa Rolniczego Hrubieszowskiego).

Opracowania

Bujak F., *Towarzystwo Hrubieszowskie Staszica*, Zamość 1921.

Czekanowski S., *Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu*, sygn. 13258/II – Stanisław Czekanowski, *Roczniki długiego żywota mego*, t. 5: *Jako egzekutor Hrubieszowskiego Testamentu Stanisława Staszica 1933-1944* [1951].

Kozyra W., *Okupacyjna administracja niemiecka na ziemiach Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1939–1945*, „*Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska*”, sectio G, 60 (2013), nr 1, s. 35-51.

32 Zaproponowana w art. 14 podległość wskazuje na konkretną komórkę Głównego Wydziału Generalnej Guberni, co pozwala datować projekt na 1944 rok. W. Kozyra, *Okupacyjna administracja niemiecka na ziemiach Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1939-1945*, „*Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska*” – Polonia, sectio G, 60 (2013), nr 1, s. 48.

33 Tłumaczenie projektu statutu wykonane przez Czekanowskiego dla administracji okupacyjnej.